

KRZYSZTOF FILIPOW ORDER
ORŁA BIAŁEGO

Franciszek Xawery Nalecki,
Kęszycki, Senator, Wojewoda
Ciemieński, Kasztelan Kras-
ski i Ciemieński, Marszałek
Trybunału, Podmistrz Chorągwi
nadwornej, Starosta Mi-
ński, Kawaler Ord. Orła
Białego i St. Stanisława &c.

ORDER
ORŁA
BIAŁEGO

Mennica Państwowa S.A.

rok założenia 1766

ul. Pereca 21
00-958 Warszawa
nowy gmach ul. Żelazna 56
tel. (0 48 2) 65 64 000
fax (0 48 22) 20 52 22
tlx. 81 48 40 mpp
komertel 39 12 12 20

Order Orła Białego wykonywany w Mennicy Państwowej S.A. w Warszawie
The White Eagle Order is being made in the National Mint Ltd. in Warsaw

NA OKŁADCE:
Franciszek Ksawery Kęszycki ze wstęgą Orderu Orła Białego i gwiazdami orderowymi Orła Białego oraz Sw. Stanisława. Na szyi zawieszony Order Sw. Stanisława. Autor nieznan.

ON THE COVER:
Franciszek Ksawery Kęszycki with the Sash of the Order of the White Eagle and the Stars of the decorations: the Order of the White Eagle and the Order of Saint Stanisław. The Order of Saint Stanisław hung up on his neck. An unknown painter.

KRZYSZTOF
FILIPOW

ORDER
ORŁA
BIAŁEGO

WYDAWNICTWO

ŁVVK

czyt. główna

55652

929.71

231957

BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA
im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku

FUW0139461

K-29 / 96 p

August II Mocny założyciel Orderu Orła Białego z orderem, mal. Marcelli Bacciarelli
August II the Strong, the founder of the Order of the White Eagle, with the Order; painted by Marcelli Bacciarelli

Order Orła Białego jest najstarszym i najwyższym polskim orderem w dawnej i obecnej Rzeczypospolitej. Jego początki były jeszcze w XIX wieku odnoszone aż do panowania króla Władysława Łokietka. W rzeczywistości powstał dopiero w 1713 roku podczas panowania Augusta II Wetyna i od tego momentu w nie zmienionej formie był nadawany przez cały wiek XVIII, aż do rozbiorów Rzeczypospolitej.

Czasy saskie w Polsce to okres walk wewnętrznych i osłabienia Rzeczypospolitej na arenie międzynarodowej. Nastąpiło rozbięcie kraju na dwa przeciwne sobie obozy: proszwedzki ze Stanisławem Leszczyńskim, wojewodą poznańskim na czele i prorosyjski z dotychczasowym królem Augustem II Wettynem.

Wojska króla szwedzkiego Karola XII zajęły prawie wszystkie ziemie Korony. Wydarzenia następowały jedno po drugim, zmieniając się jak w kalejdoskopie.

W dniu 18 kwietnia 1704 r. proszwedzka konfederacja warszawska ogłosiła detronizację Augusta II. Szybko też, 2 maja tego samego roku ogłoszono bezkrólewie, a 22 czerwca – pod laską marszałkowską starosty pyzdrowskiego, Piotra Jakuba Bronisza – zebrał się sejm elekcyjny i ogłosił w miesiąc później nowym królem polskim Stanisława Leszczyńskiego. Miał to być powrót do tradycji staropolskiej, nawiązujący do osadzania na piastowskim tronie – Polaka. Sam akt koronacji odbył się jednak dopiero 4 października 1705 r., którego – wbrew zakazowi Watykanu – dokonał arcybiskup lwowski, Konstanty Zieliński.

Tymczasem król August II, który przed zalewającymi kraj wojskami schronił się w Dreźnie, rozpoczął go-

rażkowe poszukiwania sojuszników do wspólnej akcji antyszwedzkiej. Poparł go car rosyjski Piotr I, starający się osiągnąć własne korzyści walcząc z dominacją Karola XII. Car liczył na wzmocnienie Rosji kosztem osłabionego państwa polskiego. W dniu 30 sierpnia 1704 r. wojewoda chełmiński, Tomasz Działyński – w imieniu Rzeczypospolitej – zawarł przymierze zaczepno-odporne przeciw Karolowi XII i jego sojusznikowi Stanisławowi Leszczyńskiemu.

Już od 1703 r. w kołach politycznych Rosji podkreślano chęć osobistego spotkania sprzymierzeńców, w celu omówienia dalszych posunięć. Chciano w ten sposób zwiabić Augusta II w ręce Piotra Wielkiego, aby pozostał, jako zakładnik, pozbawiony właściwej komendy nad armią, „niepostrzeżenie rozbrojony” i „niezdolny do dalszych intryg” – jak uważali Rosjanie.

Na początku października 1705 r. car Piotr powrócił z Kurlandii i udał się do Tykocina, miasta królewskiego leżącego na pograniczu Wielkiego Księstwa Litewskiego (zajętego przez wojska rosyjskie) i Korony (zajętej przez wojska szwedzkie i sojuszników nowo koronowanego króla Stanisława). W dawnej siedzibie starostwa tykocińskiego podejmowali go senatorowie polscy z Wiśniowieckim i Szembekiem na czele. Car Piotr I – jak pisał Józef Feldman – dodawał serca strapiionym koronacją Stanisława Leszczyńskiego Polakom, zaręczając, że choćby neoelekt trzy korony przywdział na głowę, straci mu je wszystkie trzy.

August II w dniu 23 października 1705 r. w najgłębszej tajemnicy opuścił Drezno i w towarzystwie trzech oficerów incognito, przekradając się

przez Gdańsk (27 października) i Królewiec (29 października), zaskoczywszy wszystkich, zjawił się zniemacka 12 listopada w Tykocinie.

Przybywającemu ekskrólowi car Piotr zgotował istic monarsze przyjęcie. Wyjechawszy mu na spotkanie, rzucił pod nogi sześć sztandarów szwedzkich zdobytych w niedawnych walkach pod Warszawą. Tłumnie zaczęli zjeżdżać się senatorowie i deputaci szlacheccy na sejm grodzieński zwołany przez Augusta II, nadal zwanego przez braci szlachecką Mocnym. W Tykocinie August II po raz ostatni wystąpił w całym majestacie królewskim, jaki zachował jeszcze w oczach części narodu, przede wszystkim mieszkańców Wielkiego Księstwa. Wystarczyło samo pojawienie się osoby monarchy, a zjechali się przedstawiciele licznych rodów szlacheckich. Zjawił się goście z pierwszych rodów litewskich: Radziwiłłów, Wiśniowieckich, Ogińskich, Wołłowiczów, Sanguszków, Pocieli. Zjawił się hetmani koronni, trzej członkowie rodziny Załuskich, czterej Potoccy, jak również jeden z przedstawicieli wyklętego rodu Sapiehów.

Przeprowadzone rozmowy między Wettynem a carem Piotrem Wielkim nie dały żadnych efektów. Potrzebne były Augustowi pieniądze na zaciągnięcie wojsk i pospłacanie własnych żołnierzy. Tymczasem odpowiedź rosyjska brzmiała: będzie wojsko, będą i pieniądze. Wówczas zrodziła się u Augusta II myśl utworzenia orderu, będącego niezawodnym środkiem w pozyskiwaniu sprzymierzeńców, wykorzystując do tego tak podatny grunt jakim była szczególnie rozwinięta w czasach saskich próżność. Jak pisał znany polski historyk, Józef Feldman: „W takiej chwili,

gdy wszystko naokoło groziło ruiną, nie spuszczał August z oka zasadniczych swych dążeń absolutystyczno-reformatorskich. Świadectwem tego było ustanowienie na radzie grodzieńskiej Orderu Orła Białego z wymowną dewizą: »Pro rege, fide et lege«, wyraźnie skierowaną przeciwko zdrajcom majestatu, sprzymierzeńcom heretyków i gwałcicielom praw i wolności z obozu Leszczyńskiego. Miał on na celu rozbudzenie poczucia lojalności i przywiązania do tronu, na wzór absolutyzmu zachodnioeuropejskiego”.

Już w liście z 22 października 1703 r. do hetmana Iwana Mazepy zapowiadał monarcha udekorowanie go nowym wyróżnieniem. O utworzeniu takiego orderu myślał August II od dawna.

Nowe wyróżnienia nie były jednak ozdobami orderowymi w formie krzyży, lecz owalnymi medalami. Zapewne wykonano je na rozkaz saskiego monarchy w Dreźnie i przywiezione przez niego do Polski, gdzie podczas spotkania z Piotrem Wielkim, zostały rozdane z wielką pompą.

Współczesny epokę i świadek tamtych wydarzeń, Parthenay, zapisał: „que cette ceremonie fut accompagnee de teute la pompe, qaa le lieu et les circonstantes pouvaient permettre” (ceremonia ta odbyła się z całym przepychem, na jaki pozwalały miejsce i okoliczności).

Wśród odznaczonych tym medalem znajdowali się dygnitarze rosyjscy: Iwan Mazepa – hetman zaporoski, Aleksander książę Mienszykow, Nikita książę Repnin oraz feldmarszałek Jerzy Ogiłwy. Spośród Polaków ozdoby orderowe otrzymali jedynie: Hieronim Augustyn Lubomirski, Grzegorz Antoni Ogiński i Karol I Stanisław Justus Radziwiłł.

Niewiele jednak tych ozdób rozdał August II podczas spotkania z carem Piotrem. Dziś są one wielką rzadkością. Był to medal pokryty czerwoną emalią, gdzie na stronie głównej przedstawiono wizerunek orła i łaciński napis: PRO FIDE, REGE ET LEGE (Za wiarę, króla i prawo). Na stronie odwrotnej zaś znajdował się monogram królewski złożony z liter: AR (Augustus Rex – August król).

Ponieważ medal ten posiadał hasło, które w niedługim czasie stało się dewizą Orderu Orła Białego, dlatego też uważano go za pierwowzór tego właśnie orderu. Zdziwiający jest jednak fakt, iż miano go nosić na wstę-

dze błękitnej – wąskiej, zawieszanej na piersi. Wiadomo przecież, że ten kolor wstęgi orderowej został wprowadzony przez Augusta II dopiero w 1713 r. wraz z utworzeniem właściwego Orderu Orła Białego. Znamienne jest również, że wizerunku medalu z 1705 r. nie podaje w swym dziele z 1730 r. historyograf tego orderu – Jan Fryderyk Sapieha. W 1906 r. w zbiorach petersburskiego Ermitażu znajdowały się trzy medale Augusta II, podobne do wymienionego. Istniała jednak zasadnicza różnica, gdyż brak było na tych egzemplarzach łacińskiego napisu: *Pro Fide, Rege et Lege*. Egzemplarze z Ermitażu pochodziły

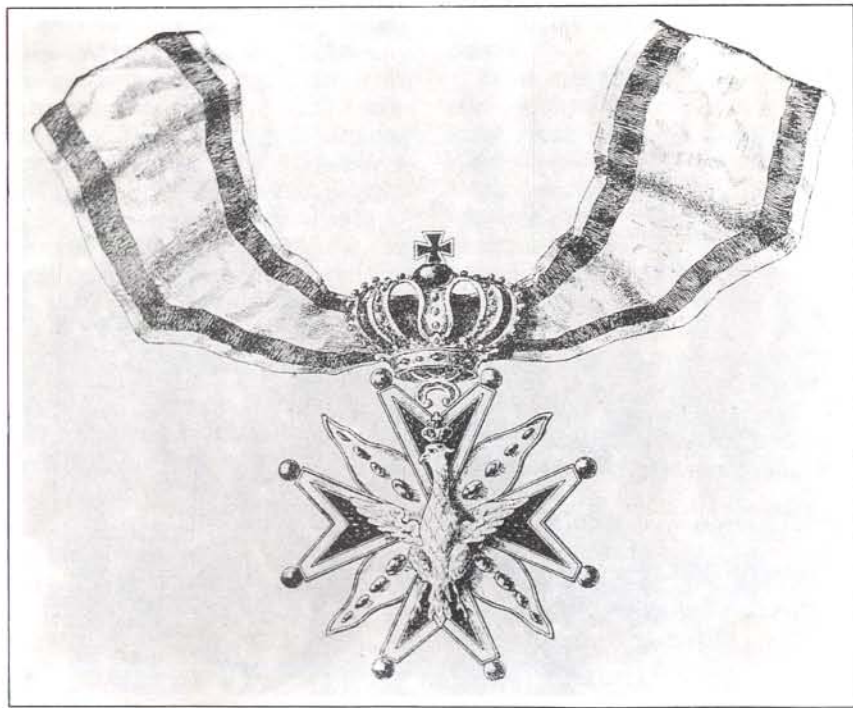
Medal Orła Białego wręczony w 1705 r. w Tykocinie (awers i rewers)
The Medal of the White Eagle given in Tykocin in 1705 (obverse and reverse)

ze skarbca Dominika ks. Radziwiłła, który w czasie wojen napoleońskich w 1813 r. zginął w bitwie pod Hanau. Po rewolucji 1917 r. medale te zaginęły. Fakt ich istnienia potwierdza zachowany inwentarz skarbca Radziwiłłów z Nieświeża. Ordery te zanim trafiły do zbiorów petersburskich przechowywane były w osiemnastym stuleciu w pałacu saskim w Dreźnie. Stanowiły ozdobę zbiorów „Grüne Gewelbe”. Jeden z takich egzemplarzy orderu, ale nie ze zbiorów radziwiłłowskich, znajduje się do dziś w Dreźnie. Identyczny medal znajdował się do 1944 r. w Bibliotece Ordynacji Zamoyskich w Warszawie. Taki sam egzemplarz medalu

posiada w chwili obecnej tylko Muzeum Sztuki Medalierskiej we Wrocławiu. Wydaje się, że należy skorygować dotychczasowy pogląd na temat wyglądu ozdoby orderowej pierwowzoru Orderu Orła Białego z 1705 r.

Był to medal okrągły – lecz bez napisu będącego jego dewizą – jak na orderze od 1713 r., a dopiero w następnych latach, gdy nie było już pośpiechu i był czas na wykonanie ładniejszych egzemplarzy, zaczęto nadawać medale już z dewizą późniejszego orderu.

Po zwycięstwie Piotra I pod Poltawą w 1709 r., za którym szło poparcie pretensji Wettynów do korony

Projekt Orderu Orła Białego z 1709 r.
The design of the Order of the White Eagle from 1709

polskiej, August II poczuł się mocno podbudowany w swych zapędach monarchicznych. Wtedy też projektował ustanowienie właściwego Orderu Orła Białego, wizerunkiem zbliżonego do francuskiego Orderu Orła Białego.

Miał to być krzyż emaliowany na czerwono, z białymi brzegami i brylantami osadzonymi w rogach, na nim nałożony biały orzeł z rozłożonymi skrzydłami. Spomiędzy ramion krzyża wychodziły promienie bogato wysadzone diamentami, nad orłem – korona królewska. Order wykonany miał być całkowicie w złocie. Był to jedynie projekt, który nigdy nie doczekał się realizacji. Kawalerowie orderu mieli nosić go na wstędze białej z czerwonymi brzegami, przewieszanej przez szyję odznaczonego.

Dopiero od 1713 roku można mówić o istnieniu faktycznego Orderu Orła Białego. Od tego właśnie roku zaczął August II Mocny, jako król Polski, nadawać order w formie, która istniała praktycznie do połowy XIX wieku.

Order Orła Białego umieszczony był na wstędze błękitnej, szerokości około 8 cm, zawieszanej z lewego ramienia do prawego boku odznaczonego i zakończonej wywiązaną kokardą. Barwa wstęgi „wodno-błękitna” utworzona została na podobieństwo najbardziej znanych w Europie orderów: angielskiego Podwiązki, duńskiego Stonia, francuskiego Ducha Świętego, rosyjskiego Świętego Andrzeja. Stało się tak dlatego, iż „błękitny albo niebieski przedni między innymi kolor, dobroć, politykę, pokoju żądze, stałe wesele, obrotność i moc znaczy”. Do niej przymocowany był krzyż złoty z brylantami osadzonymi na rogach, na którym usadowiony był orzeł biały z rozłożonymi skrzydłami. Spomiędzy ra-

mion krzyża wychodziły cztery promienie również wysadzone brylantami. Na stronie odwrotnej krzyża znajdowała się tarczka okrągła, na której był monogram królewski, pod nim krzyż wsparty saskimi mieczami. Zaniechano zawieszania krzyża do wstęgi orderowej przy pomocy korony królewskiej, co projektowano w 1709 r.

Order Orła Białego z kolekcji gen. J. H. Dąbrowskiego, wg. wzoru z 1713 r. (awers i rewers)

The Order of the White Eagle from general J. H. Dąbrowski's collection, after a model from 1713 (obverse and reverse)

Do krzyża dodawano również gwiazdę orderową, którą noszono po lewej stronie piersi. Była to promienna, haftowana złotą nicią gwiazda, na której znajdował się krzyż srebrny, na ramionach którego wyhaftowana była dewiza orderu: PRO FIDE, REGE ET LEGE. Spomiędzy ramion krzyża na gwieździe, podobnie jak przy krzyżu, wychodziły promienie wysadzone brylantami.

Na gwieździe królewskiej zamiast wyrazu Rege (króla) było Grege (trzodę, stado – poddanych, w znaczeniu przenośnym). Była ona odmienna od gwiazd orderowych innych kawalerów. Miała zupełnie odmienny kształt. W środku znajdował się krzyż z tarczą herbową rodu Wettynów. Między ramionami krzyża umieszczono herby Korony: Orzeł oraz Litwy: Pogoń. Ca-

łość tworzyła jakby nową tarczę herbową umieszczoną wewnątrz haftowanej i wysadzonej brylantami gwiazdy. Wizerunek gwiazdy królewskiej podaje Jan Fryderyk Sapieha – pierwszy historiograf Orderu Orła Białego – w „Annotacyach” z 1730 r.

Gwiazdy orderowe nie miały ściśle przypisanej formy. Dlatego też były większe lub mniejsze, mniej lub bardziej wysadzone brylantami, haftowane w rozmaite wzory. Wszystko to zależało od zamożności i dumy kawalera orderowego.

Osoby duchowne nie nosiły orderu na wstędze przewieszanej przez ramię, lecz jak to było w zwyczaju, na szyi. Gwiazdę orderową zaś, tak jak świeccy kawalerowie orderowi, po lewej stronie piersi.

Z okazji ustanowienia orderu przygotowano z polecenia króla kilka medalów pamiątkowych oraz specjalną emisję talarów medalowych. Monarcha występował na nich nie jako fundator nowego wyróżnienia, lecz jako Restaurator Ordinis Aquilae lub Restaurator Ordinis Aquilae Polonicae, czyli Wskrzesiciel Orderu Orła Białego lub Wskrzesiciel Orderu Orła Polskiego.

Medal wykonany przez znanego medaliera drezdeńskiego, Henryka Pawła Groskurta, przedstawiał popiersie króla z napisem wokół: D. G. Augustus II Rex Polon. Elect. Saxoniae (Z Bożej Łaski August II Król Polski Elektor Saski). Na stronie odwrotnej przedstawiono tron monarszy, na którego szczycie między dwoma orłami znajduje się korona królewska. Na oparciu zawieszona jest wstęga Orderu Orła Białego z krzyżem, w środku gwiazda królewska, wokół całości napis w języku łacińskim: Wskrzesiciel Orderu Orła Białego.

Królewska gwiazda orderowa z czasów saskich
The king's Star of the decoration from the Saxon time

Medal na odnowienie Orderu Orła Białego (awers i rewers), wyk. H. Groskurt
The medal for the renewal of the Order of the White Eagle (obverse and reverse); made by H. Groskurt

Talar medalowy z okazji wskrzeszenia Orderu Orła Białego przygotowano i wybito w Dreźnie. Przedstawiał on popiersie Augusta II w ozdobnej zbroi, wokół napis rozdzielony jabłkiem: D. G. Fridericus Augustus Rex Polon. et Elect. Saxon (Z Bożej Łaski Fryderyk August, Król Polski i Elektor Saski). Na stronie odwrotnej wstęga z Orderem Orła Białego, w środku gwiazda orderowa i napis łaciński wokół: Odnowiciel Orderu Orła Polskiego.

W czasie wielkich uroczystości święta orderowego, jak i uroczystości państwowych, królowie z dynastii Wettynów zakładali łańcuchy Orderu Orła Białego jako jego Wielcy Mistrzowie. Łańcuch składał się z ciągu trzech po sobie następujących ogniw: pierwsze przedstawiało białego orła, drugie monogram A. R. (Augustus Rex – August król), trzecie – Matkę Boską z Dzieciątkiem Jezus na ramieniu otoczoną promieniami. Na nim zawieszony był Order Orła Białego bogato wysadzany

brylantami, wykonany w 1737 r. przez złotnika Jana Henryka Koehlera.

Order Orła Białego, jak przypuszczają, nie miał żadnej ustawy orderowej i rządził się prawem zwyczajowym, a nie pisanim. Zwyczaj ten nawiązywał do przepisów z czasów Władysława IV Wazy odnoszących się do Orderu Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny. Główne jego założenia zawierały się w następujących zasadach:

1. kawalerów ma być tylko 72,
2. pochodzenie kawalera szlacheckie,
3. Wielkimi Mistrzami Orderu mogą być tylko królowie polscy,
4. monarcha własnym sumptem sprawia insygnia orderowe,
5. ubiór wierzchni kawalerów ma być barwy purpurowej, spodni zaś – białej,
6. król naznacza kawalerów,
7. kawalerami oprócz krajowców mogą być również cudzoziemcy, posiadający wysokie stanowiska i god-

Borys Piotrowicz Szeremietiew z Orderem Orła Białego, mal. I. Nikitin, 1729
Borys Piotrowicz Szeremietiew with the Order of the White Eagle; painted by I. Nikitin in 1729

Kancelarz Gawryło Iwanowicz Gołowkin z nietypowym Orderem Orła Białego, mal. I. N. Nikitin, ok. 1720, Galeria Trietiakowska
Chancellor Gawryło Iwanowicz Gołowkin with an untypical Order of the White Eagle; painted by I. N. Nikitin about 1720, Trietiakowska Gallery

ności lub też przynoszący oczywisty pożytek Rzeczypospolitej,

8. związek orderowy pozostaje pod opieką Bogurodzicy Panny,

9. kawalerowie winni odprawiać modły za dusze zmarłych kawalerów orderowych, wspierać ubogich, składać fundusze na wykup więźniów, nieść zawsze chętną pomoc w obronie wiary, króla i wolności, zgodnie z duchem dewizy orderu: *Pro Fide, Rege et Lege*,

10. order nie ma w niczym uwłaczać równości szlacheckiej.

Order był także instrumentem gry politycznej. Zabiegano o niego chcąc w ten sposób znaleźć sojuszników politycznych. W archiwum tajnym Augu-

sta II znajdowała się m.in. wiadomość z Petersburga. Wysłana 10 sierpnia 1726 r. informowała króla: „Menżyków zdaje się zupełnie pomieszany, jeszcze ani słowa o tym interesie nie powiedział, rzecz jest pewną iżby bardzo dobrze było, gdyby król chciał udarować X. Holsztyńskiego Orderem Orła Białego. Wiem z pewnością iż ten niespodziewany upominek byłby mu przyjemniejszym jak każdy inny. Wszak on w Anglii zapewniony ma sobie pierwszy wakans do Orderu Podwiązki. Gdyby mu Król nasz dał Order swój, rozumiesz iżby dobrze było prosić Cesarzową aby go na nim Sama przewiesiła, wiem iżby się tem bardzo uradował”.

Istniał projekt ustawy Orderu Orła Białego, opracowany przez feldmarszałka hr. Fleminga, lecz nie doczekał się on nigdy realizacji. Święto orderowe obchodzono bardzo uroczystie i z wielką pompą, gdzie tego pito, suto jedzono i wiele strzelano. Za panowania Augusta II odbywało się ono 2 sierpnia, w dniu imienin królewskich. Za Augusta III w dzień później, tj. 3 sierpnia. Niekiedy odstępowano od tego zwyczaju. W 1736 r. z okazji przypadającej w tym czasie podróży króla Augusta III z Polski do Saksonii, uroczystość orderowa miała miejsce dopiero 11 sierpnia.

Obchodzone uroczystości święta orderu szeroko były opisywane w ówczesnej prasie. „Warszawskie Extraordynaryjne Tygodniowe Wiadomości” w dniu 4 sierpnia 1762 r. opisywały uroczystości orderowe i bardzo do-

kładnie omawiały je w notatce „Wiadomości od dworu królewskiego”. Od siebie redakcja życzyła monarsze: „Panie użyż Królowi długiego życia, a lata jego niech trwają statecznie”.

Podawano także do wiadomości publicznej nazwiska nowo udekorowanych kawalerów.

Po śmierci kawalera Orderu Orła Białego, rodzina zobowiązana była zwrócić ozdobę orderową na ręce króla lub kanclerza orderu. Funkcję tę za Sasów pełnił Henryk hrabia Brühl. Wiadomości o zwrocie orderów skrętnie były wyłapywane i podawane do wiadomości publicznej. „Kurier Polski” w nr. DCCXXVI z 1748 r. pod datą 19 listopada pisał: „W przeszły Czwartek Jchmć P.P. Załuscy Kuchmistrzowie Litewscy Bracia oddali Królowi Jmci Order Aquilae Albae po ś.p. Oycu Swoim Jmci Panu Kuchmistrzowi W. X. Litewskiego”.

August II Mocny nadał od 1705 do 1732 r. tylko 49 orderów. Bardziej hojny był August III Sas, który od 1734 do 1763 r. nadał ich 334. Jak podawał Jędrzej Kitowicz w „Opisie obyczajów za panowania Augusta III”: „Ku końcu panowania Augusta III zagaściły się ordery, które graf Bryl, minister królewski, pod pokrywką wycieńczonych wojną pruską skarbów królewskich przedawał, od możnych i pragnących tej błyskotki biorąc po dziesięć i więcej tysięcy czerwonych złotych. Wszakże gdy ten towar wielkiego pokupu nie miał a żądza pieniędzy, jako rzeczy najlepszych na świecie, w ministrze rosła, spadła dużo cena: można było na ostatku dostać orderu za tysiąc jeden i mniej czerwonych złotych. Przecież, utrzymując szacunek polityczny temu znakowi łaski królewskiej, nie dawano go, tylko senatorom, ministrom i urzędnikom koron-

Ignacy Zawisza z nietypowym Orderem Orła Białego, a.n., 1732

Ignacy Zawisza with an untypical Order of the White Eagle; an unknown painter, 1732

Janusz Antoni Wiśniowiecki z krzyżem i gwiazdą Orderu Orła Białego, a.n., ok. 1750
Janusz Antoni Wiśniowiecki with the Cross and the Star of the Order of the White Eagle; an unknown painter, about 1750

nym i Wielkiego Księstwa Litewskiego. Kto się w takiej godności nie znajdował, nie zyskał orderu, choćby go był rad najdrożej kupić. Dawano go także i darmo osobom wziętym u dworu i aplikującym się ministrowi. Darmo wziąć order nazywało się, kiedy za otrzymanie go nic zapłacić nie trzeba

Michał Serwacy Wiśniowiecki z gwiazdą Orderu Orła Białego, a.n., ok. 1750
Michał Serwacy Wiśniowiecki with the Star of the Order of the White Eagle; an unknown painter, about 1750

było, tylko za waler orderu, którego taksa była sto dwadzieścia czerwonych złotych lubo nie miał tyle walurowego, będąc tylko kawałkiem złota, choćby dwadzieścia czerwonych złotych ważącym, z jednej strony biało poszmelcowanym, ośmiu diamentkami małymi obłożonym, co

August III Sas z krzyżem i gwiazdą Orderu Orła Białego, mal. Louis de Silvestre
August III the Saxon with the Cross and the Star of the Order of the White Eagle; painted by Louis de Silvestre

wszystko i z rzemieślnikiem nie wynosiło więcej nad czerwonych złotych sześćdziesiąt”.

Wygląd ozdoby orderowej nie uległ zasadniczym zmianom przez długie lata panowania dynastii Wettynów w Rzeczypospolitej. Dopiero nowy król, Stanisław August Poniatowski,

w układzie Orderu Orła Białego wprowadził nowe, istotne zmiany. Na stronie odwrotnej krzyża, zamiast monogramu A. R. (Augustus Rex) położył imię Maria, które zostało wyrażone w odpowiednio ułożonym monogramie. W późniejszych latach z krzyża i gwiazdy orderowej polecił Stanisław

Kielich orderowy rozdawany podczas święta orderowego w czasach saskich

The Cup of the decoration given during the feast of the decoration in the Saxon time

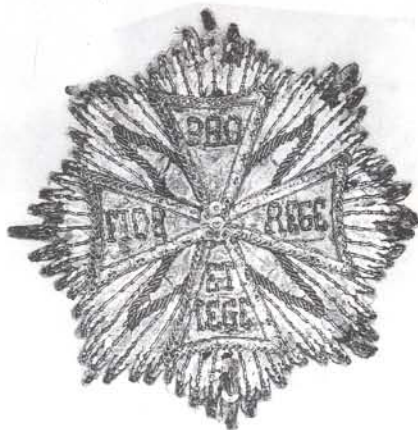
Gwiazda orderowa (wyszywana), czasy Augusta III

The Star of the decoration (embroidered) from the time of August III

Michał Kazimierz Ogiński ze wstęgą i gwiazdą Orderu Orła Białego, a.n., po 1754

Michał Kazimierz Ogiński with the Sash and the Star of the Order of the White Eagle; an unknown painter, after 1754

Gwiazda orderowa (wyszywana), I poł. XVIII w.

The Star of the decoration (embroidered) from the early part of XVIII century

Franciszek Bieliński z gwiazdą Orderu Orła Białego, mal. Augustyn Mirys

Franciszek Bieliński with the Star of the Order of the White Eagle; painted by Augustyn Mirys

Stanisław Lubomirski z gwiazdą Orderu Orła Białego, a.n.

Stanisław Lubomirski with the Star of Order of the White Eagle; an unknown painter

August usunąć brylanty. Nie zmienił się zaś wygląd gwiazd orderowych, które nadal wyszywano i haftowano w różnych warsztatach krawieckich.

Czasami na polecenie władcy wykonywano zupełnie nietypowe ozdoby orderowe. W ten sposób chciał król specjalnie okazać wyróżnionemu swą wdzięczność i uznanie. Przykładem takim jest medalion Orła Białego „rźnięty na chalcedonie”, który wręczony został przez Stanisława Augusta szambelanowi dworu rosyjskiego, Piotrowi Wasiljewiczowi Miatilewowi, 25 września 1793 r. Zamiast krzyża otrzymał on przepiękny medal z wizerunkiem Orła Białego na stronie głównej i wizerunkiem krzyża z dewizą: *Pro Fide, Lege et Rege* i imieniem Marii na stronie odwrotnej. Ten niezwykły okaz sztuki jubilerskiej XVIII wieku zachował

się w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie – kolekcja Emeryka Hutten-Czapskiego.

Zmiany zaszły także w układzie Łańcucha Orderu Orła Białego, którego pierwsze ogniwo wyobrażało odąd Matkę Najświętszą z Dzieciątkiem Jezus na ręku, otoczoną kolistymi promieniami, drugie – białego orła, trzecie – imię Marii. Było tych ogniw w sumie 24. Taki właśnie łańcuch miał na sobie Stanisław August 25 listopada 1764 r. podczas koronacji w katedrze świętego Jana w Warszawie. Łańcuch ten znajduje się w chwili obecnej w skarbcu Zamku Królewskiego w Warszawie. Od momentu koronacji Stanisława Augusta wszelkie uroczystości orderowe oraz jego święto odbywały się bądź w katedrze, bądź w kościele Św. Krzyża.

Łańcuch Orderu Orła Białego
The Chain of the Order of the White Eagle

Stanisława Augusta z Łańcuchem Orderu Orła Białego możemy podziwiać na portrecie namalowanym przez nadwornego malarza, M. Bacciarelliego.

Początkowo Stanisław August rozdawał order oszczędnie i nieśmiało jakby. W dniu koronacji Orderem Orła Białego, udekorowano jedynie Adama księcia Czartoryskiego – generała ziem podolskich, sojusznika politycznego nowego króla, Michała księcia Poniatowskiego – brata monarchy oraz Mikołaja księcia Repnina – posła rosyjskiego w Rzeczypospolitej.

Z biegiem lat liczba nadań orderu rosła co doprowadziło do degradacji jednego z najwyższych i najbardziej pożądaných orderów europejskich. Najbardziej przyczyniło się do tego nadawanie orderu faworytom i zausznikom carycy Katarzyny II. Ki-

Król Stanisław August Poniatowski ze wstęgą Orderu Orła Białego i gwiazdą orderową, a.n.
King Stanisław August Poniatowski with the Sash and the Star of the Order of the White Eagle; an unknown painter

Krzysztof Zawisza z krzyżem i gwiazdą Orderu Orła Białego, lit. M. Fajansa

Krzysztof Zawisza with the Cross and the Star of the Order of the White Eagle; a lithograph by M. Fajans

ciński w liście do monarchy z dnia 25 maja 1787 r. żalił się, iż sekretarz poselstwa polskiego w Petersburgu, Gołuchowski, indagowany był przez posła portugalskiego, Hortę „zapytaniem, czy prawda że W. K. Mość dałeś Order Orła Białego wszystkim szambelanom, a św. Stanisława wszystkim Kamerjunktur Imperatorowej, nad czym zaczął ubolewać i rozszerzać swoje nieukontenowanie, przytaczając jak mało już ma order polski poszanowania w Rosyji, a tem mniej miałby go, gdyby go ci wszyscy dostali. Mówił także Sacken Gołuchowskiemu, nasz Order Orła Białego, jeszcze dotychczas preferowany u książąt niemieckich nad rosyjski Ś. Jędrzeja bo i teraz niedawno, jeden z tych książąt, jak on mówił chciał się wyrzec orderu Ś. Jędrzeja dla dostania tylko naszego. Gołuchowski nic wię-

cej nie odpowiedział, jak tylko że czas okaże czyli tak w samej rzeczy jest lub przeciwnie jego wiadomościom”.

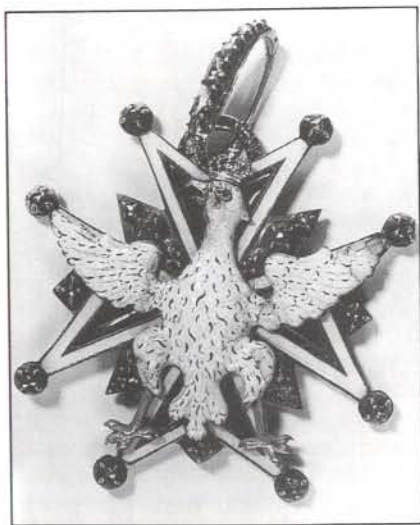
Na nic zdały się tłumaczenia Stanisława Augusta. Liczba kawalerów orderu szybko i znacznie wzrastała z roku na rok.

W 1777 roku Stanisław August przygotował ustawę Orderu Orła Białego, która niestety ze względu na wielką ilość nadań orderu nie weszła w życie. Nowe postanowienia nie szły w parze z zaistniałą rzeczywistością, gdyż monarcha nie przestrzegał ustanowionych przez siebie praw.

Przygotowane pod okiem królewskim „Ustawy Orderu Królewskiego Polskiego Kawalerów Orła Białego” nigdy nie weszły w życie. A szkoda, gdyż król przewidywał w niej iż: „Liczba Kawalerów orderowych nie będzie wynosiła ponad 150 osób, nie zawierając w niej, ani Nas Najwyż-

szego Mistrza, ani Panów i Książąt w obcych krajach panujących, albo znacznych cudzoziemców, dobrze zasłużonych, albo szczególnie Nam zasłużonych, ani na koniec Kawalerów od poprzedników naszych mianowanych”. Kawaler orderu musiałby spełniać warunki sprecyzowane szczegółowo w statucie, co „jednak nikomu prawa do Orderu nie daje, którego nadanie chcemy aby jedynie i zupełnie od woli i upodobania naszego zawisło”.

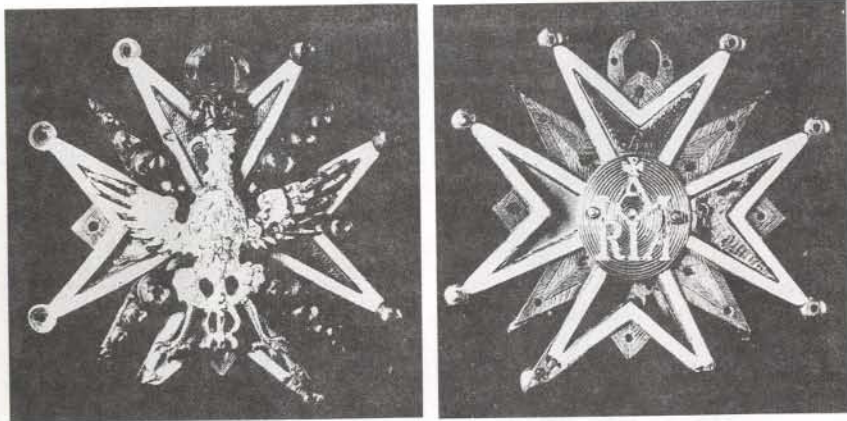
Król zdawał sobie jasno sprawę, że zarówno Order Orła Białego, jak i Świętego Stanisława były rozdawane w zbyt wielkich ilościach, co obniżało rangę i prestiż tych wyróżnień. Dlatego też około 1781 r. z inicjatywy Stanisława Augusta powstał nowy projekt odnoszący się do Orderu Orła Białego. Zamyślał on podzielić wyróżnienie na dwie klasy. Order miał

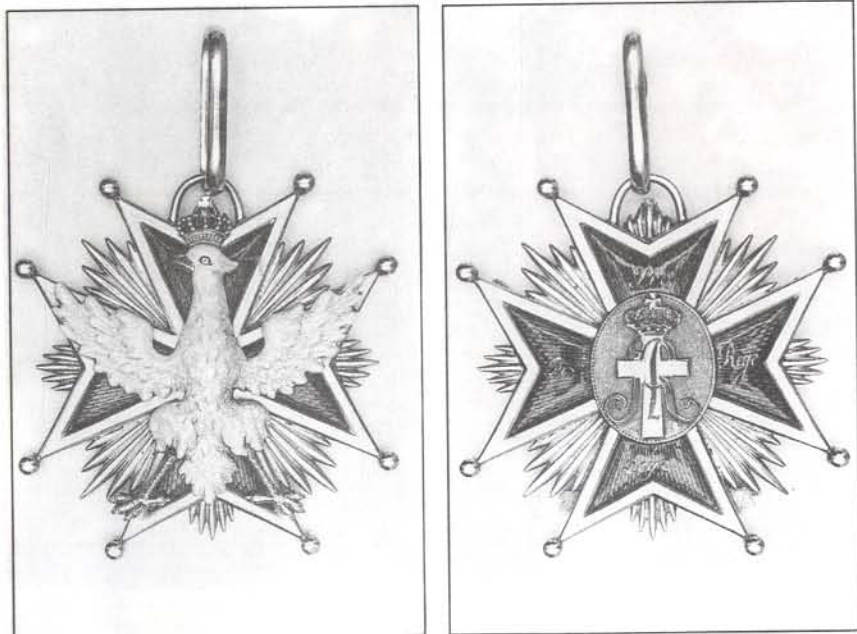
Order Orła Białego, pol. XVIII w. (awers i rewers)
The Order of the White Eagle from mid-XVIII century (obverse and reverse)

Wielki Mistrz Orderu Stanisław August ze wstęgą i gwiazdą Orderu Orła Białego, mal. Marcelli Bacciarelli
The Great Master of the Order Stanisław August with the Sash and the Star of the Order of the White Eagle: painted by Marcelli Bacciarelli

Order Orła Białego, poł. XVIII w. (awers i rewers)
The Order of the White Eagle from mid-XVIII century (obverse and reverse)

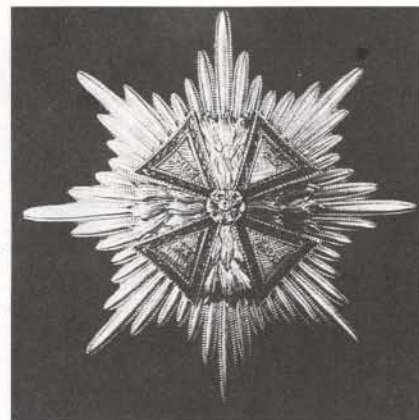
Order Orła Białego, lata 60-te XVIII w. (awers i rewers)
The Order of the White Eagle from 1760s (obverse and reverse)

być mniejszy od ozdoby klasy I i noszony przy prawym boku, na takiej samej, lecz węższej wstędze błękitnej. Kawalerom orderu II klasy nie przysługiwałoby prawo noszenia gwiazdy orderowej. Order najwyższego stopnia można było otrzymać jedynie w przypadku, gdy kawaler orderowy posiadałby wyróżnienie stopnia niższego.

Nowe postanowienie względem orderów Stanisław August uzasadniał „iż My Król mając wzgląd na to, że jako między Cnotę pobożnych i w Ojczyźnie zasłużonych osób, stopnie zwykły być większej lub mniejszej zasługi, tak też i miara nagrody tymże stopniom odpowiadać powinna”. Również i ten projekt nie został zrealizowany.

Za czasów Rzeczypospolitej osoby udekorowane Orderem Orła Białego otrzymywały z kancelarii królewskiej patenty wypisane w języku łacińskim, sygnowane przez monarchę i sekretarzy kancelarii królewskiej.

Tak jak za Sasów, po śmierci kawalera, pozostała rodzina zobowiązana była zwrócić order królowi. Ponieważ Stanisław August wielokrotnie zapowiadał, że nie będzie więcej nadawał orderu, wszyscy oczekujący na „order błękitny” szukali wakansowego orderu. Zwrot orderu przez rodzinę zmarłego umożliwiał w ten sposób nadanie go następnemu szlachcicowi. Stąd też wiadomości o oddawaniu Orderu Orła Białego szybko ukazywały się na łamach prasy. W dniu 5 lutego 1774 r. „Gazeta Warszawska” w nr. 11 donosiła: „W przeszłą środę Imć Pan Hrabia na Załuskach Załuski Starosta Grójecki na otrzymanej Króla Imci audiencji, miał honor złożyć w rękę Najjaśniejszego Pana, Order Orła Białego po śmierci Stryja swego Imci Xiędza Biskupa Kijowskiego pozostały”. Ta sama gazeta w nr. 34 z 27

Gwiazda królewska Orderu Orła Białego Stanisława Augusta, 1764 r.

King Stanisław August's Star of the Order of the White Eagle, 1764

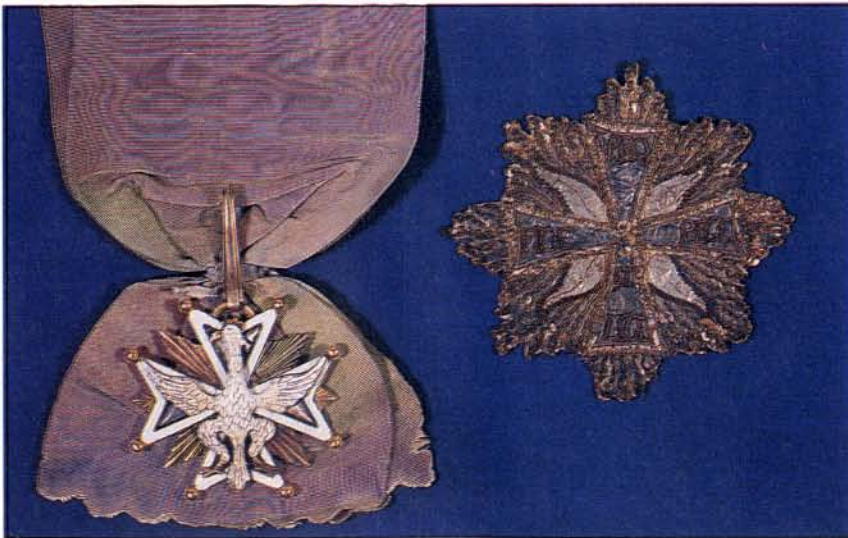

Adam Kazimierz Czartoryski ze wstęgą i gwiazdą Orderu Orła Białego, mal. Józef Peszka

Adam Kazimierz Czartoryski with the Sash and the Star of the Order of the White Eagle; painted by Józef Peszka

Dyplom nadania Orderu Orła Białego 18 listopada 1780 r. Teodorowi Szydłowskiemu
The Diploma of the decoration of Teodor Szydłowski with the Order of the White Eagle on 18th November 1780

Krzyż i gwiazda Orderu Orła Białego Teodora Szydłowskiego
Teodor Szydłowski's Cross and Star of the Order of the White Eagle

kwietnia 1774 r. informowała czytelników: „W przeszłą Niedzielę (24 kwietnia) Imć Pan Tyzenhauz Podskarbi Litewski prezentował Królowi Jegomości P. N. Mił. Imci Pana Pacy Pisarzewicza Litewskiego, który po śmierci Ojca Swego pozostały Order Orła Białego złożył w ręku Najjaśniejszego Pana”.

Ordery na polecenie króla wykonywał jego nadworny jubiler, Jean Martin. W okresie panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego nadano 551 orderów. Ostatnie nadanie odbyło się już po abdykacji króla w 1796 roku. Zanim jednak do tego doszło, po raz ostatni jeszcze próbował Stanisław August ratować instytucję orderu na sejmie grodzieńskim. Król zobowiązał się nie nadawać więcej Orderu Orła Białego ponieważ: „pomnażający się coraz bardziej nacisk pretendentów do zaszczytu orderów (...) z czasem mógłby osłabić przyzwoitą onym dystynkcję”. W przypadku zwrotu orderu przez rodzinę zmarłego, mógł król na wakujące miejsce nadać jedynie w ciągu roku cztery Ordery Orła Białego. W związku z tym polecił Kancelrzom Obojga Narodów „aby opis wyżej wyrażony sub responsione żadnym dyplomatów nie pieczętowali”.

Na nic jednak to się zdało, gdyż wraz z upadkiem ojczyzny upadł sam order.

Wśród obrońców Warszawy w 1794 roku nie zabrakło i kawalerów orderowych. Niektórzy z nich dawali piękny przykład umiłowania kraju ojczystego. Stanisław Kosmowski obsuwając ostatni akt Insurekcji Kościuszkowskiej zanotował: „Byłem świadkiem rozczulającego widoku, kiedy między gminą spotrzeżono starca w generalskim mundurze, trzymającego w ręku wstęgę Orła Białego którą niośł na ratusz. Ten starzec nazywał

się Tadeusz Lipski, kasztelan łęczycycki, sławny z wymowy i patriotyzmu, mający ten order jeszcze od króla Augusta II. Ten w mowie swej zachęcał, aby za jego przykładem każdy złożył dane sobie ozdoby, a na nowe od ojczyzny zasłużył”.

Mimo upadku Rzeczypospolitej nie upadła jednak myśl nadawania Orderu Orła Białego. Pragnienie przywróce-

Medal „Pro Fide, Grege et Lege” nadawany przez Stanisława Augusta
The medal “Pro Fide, Grege et Lege” given by Stanisław August

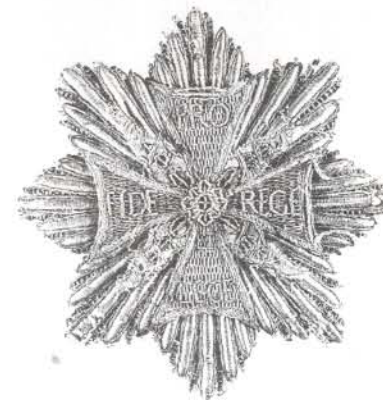
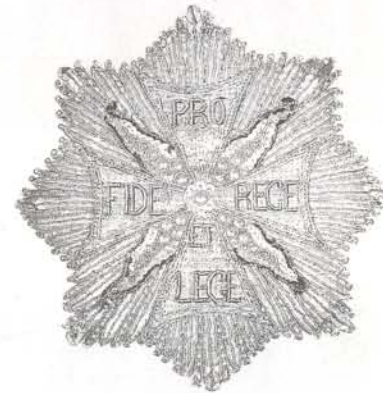
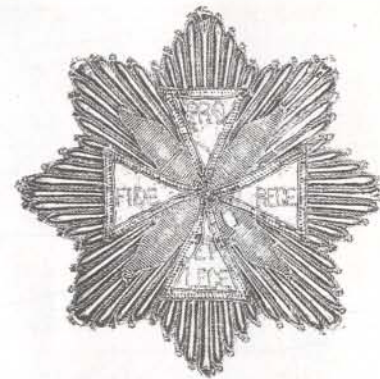
Jan Klemens Branicki z krzyżem i gwiazdą Orderu Orła Białego, a.n.
Jan Klemens Branicki with the Cross and the Star of the Order of the White Eagle; an unknown painter

Ignacy Potocki z gwiazdą Orderu Orła Białego, mal. Mateusz Tokarski
Ignacy Potocki with the Star of the Order of the White Eagle; painted by Mateusz Tokarski

nia orderu szczególnie mocno objawiło się na dworze panującego elektora saskiego. Poczował się on do roli pretendenta korony polskiej, co mu gwarantowała Konstytucja 3 Maja. Twórcą orderu był przecież jego dziadek, August II. Nic więc dziwnego, iż elektor saski, Fryderyk August III czuł się spadkobiercą również idei Orderu Orła Białego. Echa myśli wskrzeszenia orderu w Saksonii doszły nawet do prasy. „Gazeta Warszawska” w nr. 15 z 20 lutego 1796 r. podawała wiadomość z Berlina: „Słysząc iż niegdyś Polski Order Orła Białego, ma być nadal rozdawany od Elektora Saskiego, który to za przywilej do Familii swojej od Dziada należący poczytuje”. Na zamiarach jednak się skończyło.

Wraz z odbudową – w postaci Księstwa Warszawskiego – państwowości polskiej w XIX wieku restytuowany został też Order Orła Białego. Ustawa Konstytucyjna Księstwa Warszawskiego z dnia 22 lipca

Gwiazdy orderowe (wyszywane), II poł. XVIII w.
The Stars of the decoration (embroidered) from the latter part of XVIII century

Hugo Kollątaj z Orderem Orła Białego i gwiazdą orderową, mal. Józef Peszka

Hugo Kollątaj with the Order of the White Eagle and the Star of the decoration; painted by Józef Peszka

Janusz Stanisław Iliński z gwiazdą Orderu Orła Białego, mal. Józef Grassi

Janusz Stanisław Iliński with the Star of the Order of the White Eagle; painted by Józef Grassi

Ignacy Wyssogota-Zakrzewski ze wstęgą i gwiazdą Orderu Orła Białego, mal. Józef Peszka

Ignacy Wyssogota-Zakrzewski with the Sash and the Star of the Order of the White Eagle; painted by Józef Peszka

Paweł Sapieha ze wstęgą i gwiazdą Orderu Orła Białego, a.n.

Paweł Sapieha with the Sash and the Star of the Order of the White Eagle; an unknown painter

Order Orła Białego, II poł. XVIII w. (awers i rewers)

The Order of the White Eagle from the latter part of XVIII century (obverse and reverse)

1807 r. przywracała wszystkie istniejące w dawnej Rzeczypospolitej ordery.

Na mocy konstytucji reaktywowano Order Orła Białego, czyniąc jednocześnie księcia Fryderyka Augusta Wielkim Mistrzem Orderu. Order nie miał żadnej specjalnej ustawy orderowej, czy też statutu i rządził się tak jak w wieku XVIII prawem zwyczajowym, a nie pisanim. Rozdawnictwo jego leżało więc wyłącznie w gestii księcia warszawskiego. Był przyznawany za wybitne zasługi położone dla kraju. Brak statutu umożliwiał „elastyczne” pojmowanie tych zasług, co jak wspomniano wcześniej, zależało od woli monarchy: „Chcąc okazaną Nam wierność i przychylność równie jak i gorliwe dla kraju zasługi, wielmożnego Tadeusza Matuszewicza, ministra Na-

szego przychodów i skarbu, nowym dowodem łaski Naszej uświetnić ozdobiliśmy i ozdobiemy niniejszym /.../ Orderem Orła Białego”.

Nie miał order uroczyste obchodzonego święta orderowego, jakie odbywały się za obu Sasów. Od kawalerów orderowych nie wymagano również specjalnego munduru, czy też szat wierzchnich. Praktycznie nie uległa także zmianom sama ozdoba orderowa. Order był tak jak pod koniec XVIII stulecia pozbawiony brylantów. Na stronie głównej zmienił się nieco kształt orła. Gwiazdy orderowe wykonywane były przez jubilerów-grawerów w metalu.

Po raz pierwszy w Księstwie Warszawskim rozdano order w grudniu 1807 r. podczas pobytu w Warszawie Fryderyka Augusta. Otrzymała go zre-

Ks. Józef Poniatowski z gwiazdą Orderu Orła Białego, mal. Józef Grassi
 Prince Józef Poniatowski with the Star of the Order of the White Eagle; painted by Józef Grassi

Order Orła Białego nadany 16.XII.1807 r. Józefowi Wybickiemu (awers i rewers)
 The Order of the White Eagle conferred on Józef Wybicki on 16 XII 1807 (obverse and reverse)

szłą tylko jedna osoba, ale jakże zasłużona dla powstania Księstwa, mianowicie senator, wojewoda Józef Wybicki.

Epokę Księstwa Warszawskiego, znamionuje zresztą wielka powściągliwość w nadawaniu Orderu Orła Białego. Sejm w 1811 r. chcąc podreperować swój budżet uchwalił opłatę stemplową od orderów, również i Orła Białego. Jednakże mała liczba kawalerów, jedynie 11 odznaczonych, nie dawała dużej ilości pieniędzy do skarbu państwa. Była to kwota iście symboliczna.

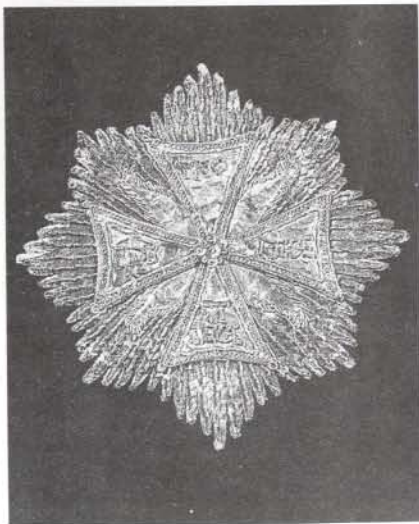
Po klęsce Napoleona i utworzeniu Królestwa Polskiego w 1815 r. cesarz Aleksander I kultywował nagradzanie Orderem Orła Białego oddanych sobie ludzi. Gwarantowała mu to nadana Królestwu Kongresowemu

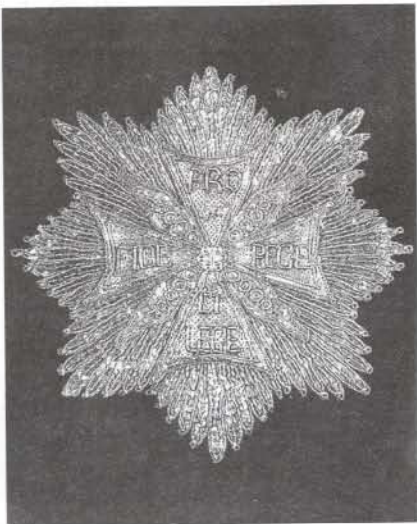
Gwiazda orderowa (wyszywana), II poł. XVIII w.
 The Star of the decoration (embroidered) from the latter part of XVIII century

Gwiazdy orderowe z czasów panowania Stanisława Augusta
The Stars of the decoration from Stanisław August's reign

Gwiazda orderowa Józefa Cieszlowskiego –
kasztelana czernikowskiego, ok. 1774
Castellan of Czerników, Józef Cieszlowski's
Star of the decoration; about 1774

Gwiazda orderowa po gen. Janie Henryku
Dąbrowskim
General Jan Henryk Dąbrowski's Star of the
decoration

konstytucja, na mocy której zachowany został także Order Orła Białego. Praktycznie wszystko nadal było bez żadnych zmian, nawet wygląd zewnętrzny ozdoby orderowej. Brak było ści-

śle określonych obowiązków i przywilejów kawalerów, święta orderowego itp.

Aleksander I, chcąc przypodobać się mieszkańcom nowego Królestwa,

Król Polski i Cesarz Rosji Aleksander I ze wstęgą i gwiazdą Orderu Orła Białego, a.n.
King of Poland and Tsar of Russia Aleksander I with the Sash and the Star of the White Eagle; an
unknow painter

Król Polski i Cesarz Rosji Mikołaj I ze wstęgą i gwiazdą Orderu Orła Białego, a.n.
King of Poland and Tsar of Russia Mikołaj I with the Sash and the Star of the Order of the White Eagle; an unknown painter

podczas uroczystości w związku z uroczystym wjazdem do Warszawy jesienią 1815 r. nosił na mundurze Order Orła Białego. Tam też po koronacji na króla polskiego, nadał ten order 8 najbardziej zasłużonym Polakom z Adamem Jerzym księciem Czartoryskim, generałami: Józefem Zajączkiem, Janem Henrykiem Dąbrowskim, Stanisławem Mokronowskim na czele.

Również w czasie uroczystości koronacyjnych w 1829 r. nowy król – Mikołaj I, założył łańcuch Orderu Orła Białego, przy którym asystowali mu Stanisław Koźmian i Józef Radoszewski. Cesarz zawiesił łańcuch Orderu Orła Białego na szyi swej małżonki, cesarzowej i królowej Aleksandry Teodorówny. Z „Obrzędu Koronacji Najjaśniejszego Mikołaja I Cesarza Wszech Rosji Króla Polskiego w Stolicy Królestwa w Warszawie” podpisanego przez Wielkiego Mistrza Obrzędów – Stanisława hr. Potockiego możemy wyczytać: „Prymas poda J.C.K. Mości na wezgielciu łańcuch Orderu Orła Białego. Jego Cesarsko-Królewska Mość wezwie do Siebie Najjaśniejszą Cesarzową i Królowę i włoży na Nią łańcuch wspomniany, który dwie damy honorowe przypną do płaszcza”.

W Królestwie Polskim orderem wyróżniono 71 osób. Ponieważ od otrzymania patentu na Order Orła Białego obowiązywała opłata stemplowa w wysokości 1000 złp., stwarzało to możliwość choć niewielkiego podreperowania skarbu państwa. Nie wszystkie patenty przechodziły jednak przez Komisję Rządową Przychodów i Skarbu. Niektóre patenty rozdawał monarcha bezpośrednio do rąk odznaczanego. Dlatego też zamiast 71000 złp. do kasy skarbu państwa wpłynęło jedynie 14000 złp. Przyczyniły się

Gwiazda Orderu Orła Białego z czasów Królestwa Polskiego, z kolekcji gen. J. H. Dąbrowskiego

The Star of the Order of the White Eagle from The Kingdom of Poland; from general J. H. Dąbrowski's collection

Gwiazda orderowa wykonana w złocie z Królestwa Polskiego (1815-1830)

The Star of the decoration made of gold from The Kingdom of Poland (1815-1830)

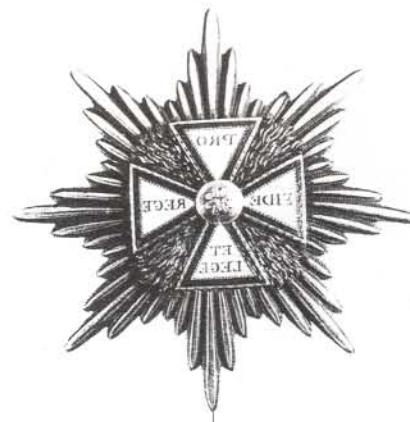
Gen. Maurycy Hauke ze wstęgą i gwiazdą Orderu Orła Białego, a.n., I poł. XIX w.
General Maurycy Hauke with the Star and the Sash of the Order of the White Eagle; painted by an unknown painter in the early part of XIX century

Gen. Józef Zajączek ze wstęgą i gwiazdą Orderu Orła Białego, a.n., I ćwierć XIX w.
General Józef Zajączek with the Sash and the Star of the Order of the White Eagle; painted by an unknown painter in I quarter of XIX century

Stanisław Staszic z gwiazdą Orderu Orła Białego, mal. Józef Tadeusz Polkowski, 1859
Stanisław Staszic with the Star of the Order of the White Eagle; painted by Józef Tadeusz Polkowski, 1859

Gwiazda Orderu Orła Białego z Królestwa Polskiego (1815-1830)
The Star of the Order of the White Eagle from The Kingdom of Poland (1815-1830)

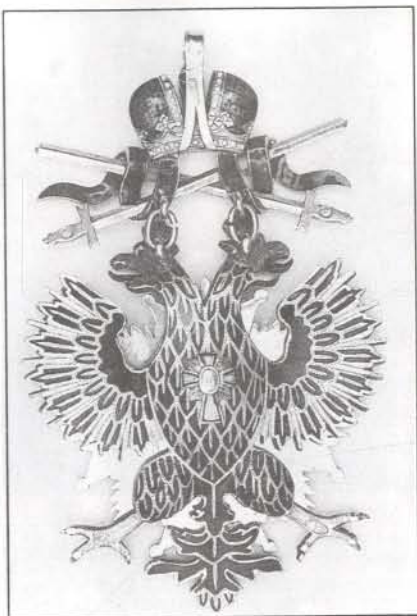

Michał Rzewuski z krzyżem i gwiazdą Orderu Orła Białego z okresu Królestwa Polskiego, a.n.
Michał Rzewuski with the Cross and the Star of the Order of the White Eagle from The Kingdom of Poland; an unknown painter

Cesarsko-Królewski Order Orła Białego nadawany wojskowym za zasługi wojenne, II poł. XIX w. (awers i rewers)

The Imperial-Royal Order of the White Eagle conferred to military men for military services; the latter part of XIX century (obverse and reverse)

Order Orła Białego nadawany w Rosji za czyny wojenne po rewolucji lutowej 1917 r.

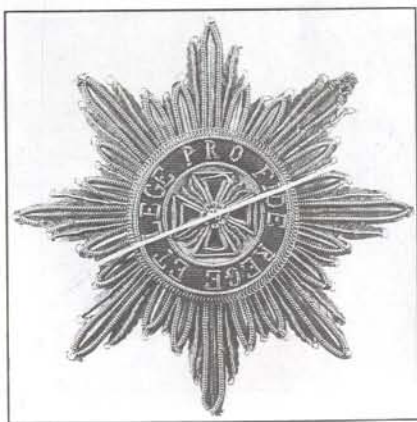
The Order of the White Eagle given in Russia for military services after The February Revolution

do tego również uwolnienia od opłaty stemplowej.

W czasie powstania listopadowego Order Orła Białego – dlatego przede wszystkim iż był orderem nadawanym za zasługi cywilne – nie był nadawany przez sejm.

Po upadku powstania cesarz Mikołaj I na mocy ukazu z dnia 17/29 listopada 1831 r. wcielił Order Orła Białego razem z Orderem Świętego Stanisława do systemu orderów cesarskich rosyjskiego Imperium. Zmieniono jego pozycję w hierarchii ważności oraz wygląd. Order Orła Białego umieszczony został na piersi dwugłowego orła czarnego. Stracił w ten sposób swój polski, narodowy charakter. Dla społeczeństwa polskiego drugiej połowy XIX w. był tylko jeszcze jednym orderem cesarsko-królewskim Imperium Rosyjskiego.

Gwiazda (wyszywana) rosyjskiego Orderu Orła Białego po 1832 r.

The Star of the Russian Order of the White Eagle (embroidered); after 1832

General rosyjski z Orderem Orła Białego zawieszonym pod szyją

A Russian general with the Order of the White Eagle hung up on his neck

Order Orła Białego II Rzeczypospolitej (awers i rewers)

The Order of the White Eagle from II Rzeczypospolita (obverse and reverse)

Gwiazda Orderu Orła Białego wykonany w firmie W. Wabi-Wabińskiego, lata trzydzieste
The Star of the Order of the White Eagle made by W. Wabi-Wabiński Co. in 1930s

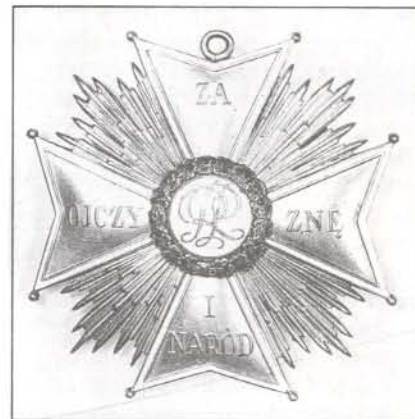
Na odnowienie instytucji Orderu Orła Białego musieli Polacy czekać do czasów Polski Odrodzonej, kiedy to Sejm Ustawodawczy w dniu 4 lutego 1921 r. przywrócił ten prastary polski symbol narodowy.

Restytuowany był już Order Virtuti Militari nadawany za czyny wybitnego męstwa położone na polu bitwy.

Gabriel Narutowicz, Wielki Mistrz Orderu z krzyżem i gwiazdą orderową, mal. Czesław Wdowiszewski, 1937

The Great Master of the Order Gabriel Narutowicz with the Cross and the Star of the decoration; painted by Czesław Wdowiszewski, 1937

Krzyż Orderu Orła Białego gen. Józefa Hallera (rewers)

General Józef Haller's Cross of the Order of the White Eagle (reverse)

W wojsku polskim uznawano dawne odznaki honorowe formacji wojskowych, które spełniały funkcję odznaczeń. Istniały też swoiste odznaczenia dzielnicowe funkcjonujące na terenie Wielkopolski, Górnego Śląska i Ziemi Kresowych.

Na przełomie 1919 i 1920 r. powstały pierwsze projekty odnowienia Orderu Orła Białego. Jeden z nich, z marca 1920 r. proponował ustanowienie Orderu Orła Białego jako wyróżnienia pięciostopniowego. Nawiązywano przy tym do tradycji XVIII-wiecznej, gdyż order noszony miał być na wstędze białej z czerwonymi paskami na obrzeżu. Ewenementem był w tym projekcie pomysł ustanowie-

Krzyż i gwiazda Orderu Orła Białego po gen. Józefie Hallerze

General Józef Haller's Cross and Star of the Order of the White Eagle

nia dożywotnich pensji orderowych. Autorem projektu był pracujący w administracji wojskowej Stanisław Łoza.

Dopiero jednak następne wersje projektu ustawy o odnowieniu Orderu Orła Białego, po kolejnych przeróbkach zostały przedstawione sejmowi.

Na 205 posiedzeniu Sejm Ustawodawczy 4 lutego 1921 r. przyjął projekt o odnowieniu instytucji Orderu Orła Białego. Order został wskrzeszony: „W celu nagradzania znamienitych zasług cywilnych, jak i wojskowych, położonych w czasie pokoju lub wojny dla chwały i pożytku Rzeczypospolitej”. Uchwalona ustawa stanowiła, iż order jest „najwyższą odznaką honorową Rzeczypospolitej i będzie nadawany osobom, które istotnie i wybitnie przyczyniły się do odzyskania lub utrwalenia niepodległości i zjednoczenia Polski albo do jej rozkwitu”.

Order zaprojektowany przez artystę malarza, Mieczysława Kotarbińskiego, nawiązywał do wzoru orderu z XVIII i XIX stulecia. Na stronie głównej krzyża emaliowanego na czerwono z białym obrzeżem umieszczono stylizowanego orła pokrytego białą emalią. Pomiędzy ramionami krzyża umieszczono złote pęki promieni. Korona orła, szpony i dziób były złoczone. Na stronie odwrotnej, gładkiej znajdował się napis na ramionach krzyża: ZA OJCZY ZNE I NARÓD. Obrzeże krzyża było z białą obwódką; w centrum w wieńcu z liści dębowych na biało emaliowanej tarczy umieszczono monogram RP (Rzeczypospolita Polska).

Do orderu przynależna była gwiazda orderowa wykonana ze srebra. Na gwieździe ośmiopromiennej umieszczono oznakę krzyża emaliowanego na czerwono z wieńcem dębowym, tarczką emaliowaną na białą z mono-

gramem RP oraz napisami na ramionach krzyża: ZA OJCZYZNĘ I NARÓD.

Odznakę krzyża umieszczano na wstędze błękitnej wykonanej z błękitnej mory i noszonej z lewego ramienia do prawego boku.

Ustawa mówiła także o łańcuchu Orderowym. Jednak do wykonania go, mimo zapisu w ustawie nigdy nie doszło. Łańcuch ten miał nosić Wielki Mistrz Orderu, którym z urzędu był zawsze Prezydent Rzeczypospolitej.

Wykonaniem orderu zajął się znany grawer warszawski Wiktor Gontarczyk. Nie był on jednak jedynym wykonawcą ozdób orderowych. W okresie międzywojennym oznaki Orderu Orła Białego wykonywał także warsztat jubilersko-grawerski Wincentego Wabi-Wabińskiego z Warszawy (gwiazdy orderowe) oraz paryska firma Arthusa Bertranda. Wykonywane wzory krzyża różniły się między sobą szczegółami wykonania orła na krzyżu czy też użytym materiałem. Stąd też mamy krzyże wykonane w złocie i srebrze oraz wykonane w tombaku. Niektóre egzemplarze miały na ramionach krzyża wybity numer nadania.

Na czele instytucji Orderu Orła Białego stało zgodnie z ustawą Zgromadzenie Kawalerów, w skład którego wchodził polscy kawalerowie Orderu Orła Białego. Powołano Tymczasową Radę Orderu, której zadaniem było przygotowanie propozycji dekorowania pierwszych wyróżnionych, co pozwoliłoby na utworzenie pierwszej Kapituły Orderu. Latem 1921 r. przygotowano pierwsze propozycje i 11 lipca udekorowano pierwszych wyróżnionych. Byli to: Antoni Osuchowski, odznaczony „za zasługi na polu działalności oświatowej, obywatelskiej i filantropijnej”; prof. Kazimierz Morawski „za zasługi w działalności nauko-

wej i pisarskiej”; Ignacy Jan Paderewski, wyróżniony „w uznaniu wybitnych zasług położonych dla Rzeczypospolitej Polskiej na polu działalności obywatelskiej i politycznej”; gen. Zygmunt Zieliński, za zasługi „na polu działalności bojowej i organizacyjnej”; Wojciech Trąpczyński – przewodniczący Tymczasowej Rady Orderu Orła Białego, za zasługi „w działalności politycznej i organizacyjnej”; prof. Oswald Balzer, za zasługi „w działalności naukowej i obronie praw narodowych”; gen. Józef Haller, za zasługi „w działalności organizacyjnej na emigracji oraz w okresie inwazji bolszewickiej”; kardynał Edmund Dalbor – prymas Polski „za zasługi na polu obrony”; Wincenty Witos, za zasługi „w działalności politycznej i państwowej, zwłaszcza w okresie inwazji bolszewickiej”; bp miński Zygmunt Łoziński, za zasługi „w nieustraszonej działalności duszpasterskiej na zagrożonym posterunku narodowym”.

Spośród tych pierwszych odznaczonych dokonano wyboru pierwszej kapituły orderu. 5 listopada 1921 r. wybrano ją w składzie: Wojciech Trąpczyński, Edmund Dalbor – Kanclerz Kapituły i Zastępca Wielkiego Mistrza, Józef Haller, Aleksander Osuchowski i Kazimierz Morawski. Na zastępców członków kapituły wybrano wówczas Wincentego Witos i Zygmunta Zielińskiego.

Wielkim Mistrzem Orderu do czasu wyboru prezydenta był Naczelnik Państwa, Józef Piłsudski. W latach późniejszych funkcję Kanclerza Orderu pełnili m.in.: Wojciech Trąpczyński (26 kwietnia 1926 – 26 kwietnia 1932), kardynał Aleksander Kakowski (26 kwietnia 1932 – 25 stycznia 1939), prymas August Hlond (od 25 stycznia 1939).

Gen. Józef Haller ze wstęgą i gwiazdą Orderu Orła Białego, mal. Roman Kawecki, 1927
General Józef Haller with the Sash and the Star of the Order of the White Eagle; painted by Roman Kawecki, 1927

Kardynałowie Aleksander Kakowski i August Hlond z Orderami Orła Białego
Cardinals: Aleksander Kakowski and August Hlond with the Orders of the White Eagle

Zmiany polityczne w Polsce, a co za tym idzie także zmiany na stanowisku głowy państwa nie pozostały bez wpływu na instytucję Orderu Orła Białego. Zmieniono dekret Naczelnika Państwa wprowadzający order i zatwierdzono statut orderu. Precyzował on niektóre niejasne dotąd sprawy orderowe. M.in. regulował tryb nadawania orderu – poprzez uchwalenie wniosku kapituły i przekazanie do zatwierdzenia prezydentowi, sposób noszenia oznak orderowych i wręczania orderu. Odtąd oznaki orderu można było nosić tylko przy fraku, strojach

narodowych i ludowych oraz mundurze galowym.

Ponieważ Order Orła Białego był najwyższym orderem polskim wolno było nosić jedynie jedną wstęgę orderową w przypadku jego posiadania, czyli wstęgę błękitną. Gwiazda orderowa winna była być umieszczona po lewej stronie piersi, ale powyżej innych gwiazd orderowych polskich i obcych. Koszty wykonania oznaki (200 zł w 1925 r.) ponosił wyróżniony. W przypadku cudzoziemca koszty ponosił skarb państwa. Zgodnie z przepisami – order można było

odebrać na mocy wyroku sądowego o utracie praw obywatelskich, bądź na mocy uchwały kapituły.

W okresie międzywojennym odznaczono Orderem Orła Białego 112 obywateli Rzeczypospolitej Polskiej oraz państw obcych. Polaków udekorowano 24. Wśród nich znajdowali się: premier i minister skarbu prof. Stanisław Grabski (1924 r.), kardynał Aleksander Kakowski (1925 r.), prymas Polski August Hlond (1932 r.), minister spraw wewnętrznych Bronisław Pieracki (pośmiertnie 1934 r.), premier Walery Sławek (1935 r.), marszałek Edward Śmigły-Rydz (1936 r.), abp Adam Sapieha (1936 r.), marsza-

łek sejmu Stanisław Car (pośmiertnie 1938 r.) oraz minister spraw zagranicznych RP Józef Beck (1938 r.). Jak więc widać były to nadania sporadyczne, a większość dekorowanych stanowili obywatele państw obcych.

W latach 1921-1939 wśród odznaczonych cudzoziemców dominowali Rumuni (16 kawalerów orderu) oraz Francuzi (15 odznaczonych). Nie brakowało także Belgów i Włochów (po 7 dekoracji) oraz przedstawicieli Watykanu (5 kawalerów orderu). W mniejszości znajdowali się Japończycy, Holendrzy, Węgrzy i Estończycy (po 3 dekoracje) oraz Hiszpanie, Brazylijczycy, Grecy i Finowie (po 2 dekoracje). Po-

Prezydent Ignacy Mościcki wręcza Jules Laroche insygnia Orderu Orła Białego – 26.III.1935 r.
President Ignacy Mościcki handles the insignia of the Order of the White Eagle to Jules Laroche, 26th March 1935

zostałe sporadyczne wyróżnienia dotyczyły przedstawicieli Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej, Portugalii, Łotwy, Danii, Norwegii, Czechosłowacji, Peru, Iranu, Bułgarii, Afganistanu, Szwecji, Chile, Etiopii i Luksemburga (po 1 dekoracji). Były to oczywiście dekoracje monarchów, bądź prezydentów państw lub premierów czy ministrów spraw zagranicznych. W przypadku cudzoziemców nadania Orderu Orła Białego były w większości przypadków dekoracjami okazjonalnymi i grzecznościowymi stosowanymi podczas oficjalnych wizyt państwowych. Często też nadawano order w ramach rewanżu za otrzymane odznaczenie państwa obcego.

Kawalerami Orderu Orła Białego byli m.in. prezydenci Francji Alexandre Millerand, Raymond Poincaré, Albert Lebrun, Gaston Doumergue czy też wielcy dowódcy wojskowi z okresu I wojny światowej, jak: Ferdinand Foch – marszałek Francji, Anglii i Polski, Joseph Joffre i Philippe Pétain. Warto wspomnieć też o przewodniczącym Międzysojuszniczej Komisji Plebiscytowej na Górnym Śląsku, gen. Henri Le Rond. Wśród Rumunów kawalerami Orderu Orła Białego byli m.in. król Ferdynand I, ks. Karol i ks. Mikołaj oraz Maria królowa Rumunii i następca tronu, ks. Michał. Nie brakowało też kolejnych premierów i ministrów spraw zagranicznych tego państwa.

Wicepremier Eugeniusz Kwiatkowski i ambasador Leon Noël w rozmowie z Yron Delbos po dekoracji Orderem Orła Białego 1 XII.1937 r.

Vice-prime minister Eugeniusz Kwiatkowski and ambassador Leon Noël talk to Yron Delbos after the decoration with the Order of the White Eagle; 1st December 1937

Marszałek Edward Śmigły-Rydz ze wstęgą i gwiazdą Orderu Orła Białego, mal. Roman Kawecki
 Marshal Edward Śmigły-Rydz with the Sash and the Star of the Order of the White Eagle; painted by Roman Kawecki

Orderem Orła Białego odznaczono m.in. prezydentów: USA – Thomas Woodrow Wilson, Czechosłowacji – Tomasz Masaryk, Brazylii – Epitacio da Silva Pessoa i Getulio Vargas, Peru – Augusto Leguia, Finlandii – Kristian Relander i Per Svinhfvud, Chile – Carlos don Ibanez del Campo, Portugalii – Antonio de Fragoso Carmona, Estonii – Konstanty Päts i Łotwy – Konstanty Ulmanis.

Większość panujących w Europie oraz niektórzy przedstawiciele koronowanych spozza kontynentu też otrzymali insygnia Orderu Orła Białego. Oznaki orderu otrzymali: król Serbów, Chorwatów i Słoweńców Aleksander I; król Belgów Albert I; król Hiszpanii Alfons XIII, król Włoch Wiktor Emanuel III i następca tronu Humbert; cesarz Japonii Yoshihito i następca tronu Hirohito; królowa Holandii Wilhelmina; król Danii i Islandii Christian X; Elżbieta królowa Belgów i jej małżonek Henryk oraz następca tronu Leopold; cesarz Iranu Reza Pahlawi; car Bułgarii Borys III; król Afganistanu Amanullah Han; król Szwecji Gustaw V Adolf; cesarz Etiopii Heile Selasie; król Norwegii Haakon VII; w. ks. Luksemburga Charlotta i król Grecji Jerzy II.

Ostatnia dekoracja Orderem Orła Białego odbyła się wiosną 1939 r. Otrzymał go minister spraw zagranicznych Rumunii Grigore Gafencu. Zdążono też jeszcze przed wybuchem wojny wprowadzić 22 marca 1939 r. zarządzeniem prezydenta Ignacego Mościckiego nowy statut Orderu Orła Białego. Wybuch wojny 1 września 1939 r. zmienił całkowicie losy orderu na ponad pół wieku.

Przegrana kampania wrześniowa 1939 r. w następstwie, której internowano naczelną władzę państwa w Rumunii nie pozostała bez wpływu na in-

stytucję Orderu Orła Białego. 30 września 1939 r. w ambasadzie polskiej w Paryżu przysięgł na wierność konstytucji złożył nowy prezydent Rzeczypospolitej, Władysław Raczkiewicz. On też zgodnie z art. 5 Ustawy z 4 lutego 1921 r. z tytułu swego urzędu stał się kawalerem Orderu Orła Białego i jego Wielkim Mistrzem. Z mocy ustawy przewodniczył też kapitule orderu, której zresztą przez cały okres wojny i czasy powojenne nie powołano.

Nowy prezydent Rzeczypospolitej miał piękną kartę działalności niepodległościowej. Sam z zawodu prawnik, już od młodych lat związany był z nielegalnym ruchem niepodległościowym. Wybuch I wojny światowej zastał go w Mińsku, gdzie odbywał praktykę adwokacką. Zaangażował się w tworzenie polskich formacji wojskowych w Rosji. Po odzyskaniu niepodległości służył w wojsku polskim, zajmując się także działalnością polityczną i administracyjną na kresach wschodnich. W latach dwudziestolecia międzywojennego był trzykrotnie ministrem spraw wewnętrznych i sprawował kilkakrotnie urząd wojewody. Wybrany do senatu z listy BBWR w 1930 r. został jego marszałkiem. Znany był także wśród Polonii za granicą, gdyż od 1934 r. pełnił funkcję prezesa Światowego Związku Polaków z Zagranicy. Nie bez wpływu na jego wybór był fakt, iż jak zapisał Edward Raczyński: „(...) p. Raczkiewicz jako człowiek reprezentacyjny, jako prezes Związku Polaków za granicą i jako element zgody i ugody między rodakami, wybijał się jako najodpowiedniejszy”. Jemu też przyszło pełnić funkcję pierwszego – emigracyjnego Wielkiego Mistrza Orderu Orła Białego.

Za jego kadencji jako Prezydenta

Rzeczypospolitej Polskiej na Uchodźstwie nadano dwukrotnie Polakom Order Orła Białego. Były to nadania pośmiertne. Ordery otrzymali w październiku 1941 r. dr Herman Lieberman oraz gen. Władysław Sikorski w lipcu 1943 r.

Prezydent Władysław Raczkiewicz zmarł po ciężkiej chorobie, na białaczkę 6 czerwca 1947 r. Pochowano go 12 czerwca na cmentarzu Lotników Polskich w Newark obok gen. Władysława Sikorskiego. Dwaj kawalerowie Orderu Orła Białego spoczęli obok siebie.

Dekoracja Orderem Orła Białego dr. Hermana Liebermana była niewątpliwie jedną z bardziej kontrowersyjnych. Miała swoje reperkusje jeszcze parę lat po zakończeniu działań wojennych. Udekorowanie trumny ministra Liebermana jest tym bardziej szokujące, gdyż należy pamiętać, że był on najbardziej zagorzałym przeciwnikiem restytuowania tego orderu w Polsce. Człowiek, który w sejmie ostro zwalczał ustawę wprowadzającą Order Orła Białego, sam pośmiertnie został tym orderem wyróżniony.

Dr Herman Lieberman, prawnik z zawodu od młodych lat związał się z ruchem socjalistycznym. Był posłem do parlamentu austriackiego, skąd trafił do Legionów Polskich. Zajmował tam odpowiedzialne stanowiska (Departament Wojskowy NKN, Batalion Uzupelnień Legionów Polskich, Biuro Wywiadowcze Komendy Legionów itp.). Dał się poznać jako znakomity prawnik w procesie oskarżonych legionistów w Marmarosz-Sziget. Przez wiele lat pełnił funkcje we władzach naczelnym Polskiej Partii Socjalistycznej. Był posłem na sejm. Jako działacz Centrolewu został aresztowany i osadzony w twierdzy brze-

skiej. Skazany na trzy lata więzienia, emigrował do Czechosłowacji i Francji. Pobyt na emigracji zbliżył go do Frontu Morges i gen. Władysława Sikorskiego. Po wybuchu wojny był przewodniczącym Centralnego Komitetu Zagranicznego PPS. Od stycznia 1940 r. został mianowany członkiem emigracyjnej Rady Narodowej.

Był dobrym przyjacielem premiera i Naczelnego Wodza, gen. Władysława Sikorskiego. Nie odmówił prośbie premiera i został powołany na opuszczone przez Mariana Seydę stanowisko ministra sprawiedliwości. Sprawował ten urząd przez 48 dni. Zmarł 21 października 1941 r. przeżywszy 71 lat.

Jeszcze tego samego dnia odbyło się specjalne posiedzenie Rady Ministrów premier Sikorski wygłosił krótkie przemówienie, które Rada wysłuchała na stojąco. Gen. Sikorski oświadczył, że zebrał rząd, aby złożyć hołd „jednemu z najroztropniejszych, najszlachetniejszych i najbardziej zasłużonych synów Polski”. Podkreślał zasługi Hermana Liebermana jako wybitnego męża stanu i patrioty. Była to – jak stwierdził premier – niepowetowana strata dla rządu i kraju. Władysław Sikorski zgłosił wniosek, a Rada Ministrów go przyjęła, o podjęciu uchwały „iż Herman Lieberman dobrze zasłużył się ojczyźnie”. Był to symbol znaczący. Także na wniosek gen. Sikorskiego wystąpiono do prezydenta Raczkiewicza o nadanie zmarłemu najwyższego wyróżnienia Rzeczypospolitej. Sprawę załatwiono w ciągu kilku godzin. 21 października 1941 r. prezydent z premierem, podpisali zarządzenie o nadaniu orderu.

Na dwa dni wystawiono trumnę w gmachu polskiej ambasady w Londynie. Pogrzeb na cmentarzu High-

gate odbył się 24 października. Prezydent Władysław Raczkiewicz udekorował trumnę Orderem Orła Białego. Sama dekoracja też była jednak nietypowa. Jak zapisał w swoim dzienniku Edward Raczyński: „Trumna jego była wystawiona przez 2 doby w dużym salonie ambasady na pierwszym piętrze, owinięta polską flagą. W dzień pogrzebu prezydent Raczkiewicz złożył na trumnie szarfę Orła Białego – insygniów w Londynie zabrakło”.

W dzień po pogrzebie przemówienie radiowe dla okupowanego kraju poświęcone pamięci Liebermana wygłosił Adam Ciołkosz. Podkreślił zasługi dr. Liebermana na rzecz polskiej demokracji. Nawiązał też do dekoracji

Dekoracja trumny dr. Liebermana Orderem Orła Białego

The coffin of doctor Lieberman decorated with the Order of the White Eagle

najwyższym polskim orderem. Mimo dekoracji trumny zmarłego Orderem Orła Białego, najwyższym „odznaczeniem był dla niego tytuł więźnia brzeskiego, gdy walczył o wolność i prawo nie przeciw Polsce, ale dla Polski i o Polskę”.

Inaczej zupełnie oceniali osobę dr. Hermana Liebermana jego przeciwnicy polityczni. Ambasador Raczyński zapisał: „Udzielenie tego najwyższego polskiego odznaczenia zmarłemu politykowi galicyjskiemu, uchwalone przez rząd i narzucone Prezydentowi wywołuje w Londynie ostrą krytykę”.

Wrogi Liebermanowi Stanisław Cat-Mackiewicz potwierdzając klasę „przedstawiciela austriackiego parlamentaryzmu” i nazywając go „wybitnym reprezentantem epoki” nie szczędził też słów krytyki. Uważał bowiem, że nic nie usprawiedliwiło gen. Sikorskiego i prezydenta Raczkiewicza do nadania tego najwyższego w Rzeczypospolitej wyróżnienia właśnie Liebermanowi.

Dekorację Liebermana Orderem Orła Białego długo jeszcze pamiętano na emigracji. Stało się to nawet przyczyną skandalu 29 października 1948 r. W Londynie na zebraniu w „Ognisku Polskim” z okazji 30 rocznicy powstania Rządu Ludowego w Lublinie przemawiał bliski współpracownik Józefa Piłsudskiego – prezes Instytutu Piłsudskiego – Bogusław Miedziński. W wystąpieniu padło zdanie: „pan Lieberman, odznaczony przez Sikorskiego w czasie wojny Orderem Orła Białego, jeden z najpospolitszych łajdaków, jakich znam”. Doszło do ostrej wymiany zdań pomiędzy Adamem Ciołkoszem – prezesem PPS, a Miedzińskim. O mało nie posunięto się do rękoczynów. W kilka

dni później Centralny Komitet Zagraniczny PPS w uchwale napiętnował „nikczemną wypowiedź p. Bogusława Miedzińskiego, szkalującą pamięć zasłużonego bojownika o niepodległość Polski, demokrację i socjalizm dr. Hermana Liebermana”.

Drugą pośmiertną dekoracją podczas kadencji Władysława Raczkiewicza była dekoracja trumny premiera i Naczelnego Wodza, gen. Władysława Sikorskiego.

Nie było to już wyróżnienie symboliczne. Insygnia Orderu Orła Białego zamówiono w londyńskiej firmie Spink and Son, która wykonywała także krzyże i gwiazdy orderowe dla kolejnych prezydentów RP na Uchodźstwie.

Tragiczna śmierć gen. Władysława Sikorskiego w Gibraltarze 4 lipca 1943 r. zmieniła bieg sprawy polskiej. Dla uhonorowania wybitnej postaci Polaka-patrioty, Order Orła Białego został mu nadany pośmiertnie zarządzeniem prezydenta Rzeczypospolitej, Władysława Raczkiewicza, z dnia 14 lipca 1943 r.

Sam przebieg uroczystości opisał w swoim dzienniku ówczesny minister spraw zagranicznych, Edward Raczyński: „Po południu, o 2-iej w prezydium Rady Ministrów byłem obecny przy dekorowaniu trumny gen. Sikorskiego przez prezydenta RP Orderem Orła Białego. W dużej sali, która służyła nam dla obrad Rady Ministrów, stała trumna zwrócona głową do ściany zewnętrznej, na której okna przysłonięto kirem. U stóp leżał stos wieńców przeważnie o barwach biało-czerwonych. Trumna była owinięta flagą narodową z Orłem Białym. Przed nią stała w milczeniu warta honorowa. Wzdłuż ścian wyciągnięty szereg oddziału honorowego w hełmach i przy

bronii. Przed trumną Rząd, Rada Narodowa, osoby wezwane i upoważnione. Na krześle okryta kirem pani Sikorska w stanie półomdlenia. Prezydent wszedł na salę krokiem powolnym, uroczystym, nieco sztywnym, podszedł do trumny. Położył na niej insygnia Orderu Orła Białego. W kilku słowach powiedział, że dekoruje męża stanu, który »dobrze zasłużył się Ojczyźnie«. Po czym, stojąc na środku sali, wypowiedział uroczyste przemówienie nie szczędząc cytatów. Świece jarzyły się, w sali było upalnie i duszno. Nie było ani nastroju, ani serdecznego żalu, ani harmonii. Atmosfera była przepojona politycznym zdrażnieniem i starciem ambicji”.

Mowa prezydenta Władysława Raczkiewicza podczas dekoracji trumny gen. broni Władysława Sikorskiego była refleksją nad życiem i dokonaniem wybitnego męża stanu. Swoje przemówienie prezydent Raczkiewicz zaczął od słów: „Za istotne i wybitne zasługi położone dla chwały i pożytku Rzeczypospolitej na stanowisku Prezesa Rady Ministrów i Wodza Naczelnego zaliczam Generała Broni Władysława Sikorskiego w poczet Kawalerów Orderu Orła Białego, najwyższego odznaczenia honorowego Rzeczypospolitej Polskiej”.

Serdeczne i płynące z głębi serca były słowa prezydenta: „Lata nie będą w stanie wykreślić z mej pamięci naszej bliskiej współpracy (...) W szeregu znakomitych ludzi czasu tej wojny stanął gen. Sikorski. Symbolizował Polskę Walczącą i szedł prostą drogą do Wolnej i Nieuszczipionej Ojczyzny. Nie mieścił się w żadnej partii czy organizacji, stawał zawsze na wszechobejmującej płaszczyźnie życia publicznego (...) Imieniem Narodu i swym własnym żegnam Cię, Sze-

fie Rządu i Wodzu Naczelnym Polski Walczącej, żegnam Cię niestrudzony sługo sprawy ojczystej. Żegnam Cię człowieku o wielkim sercu”.

Obie dekoracje pośmiertne dokonane przez prezydenta Władysława Raczkiewicza były jedynymi wyróżnieniami polskich obywateli podczas II wojny światowej. Insignia Orderu Orła Białego gen. Władysława Sikorskiego znajdują się dziś w Instytucie Polskim i Muzeum jego imienia w Londynie.

W czasie wojny jedyny raz zrobiono wyjątek przyznając insygnia Orderu Orła Białego cudzoziemcowi. Stało się to w grudniu 1942 r. Gen. Sikorski odbywał wówczas swoją trzecią podróż do Stanów Zjednoczonych. Po jej zakończeniu dalszym etapem podróży było odwiedzenie i spotkanie z politykami Meksyku. Tam też Orderem Orła

Białego udekorowano prezydenta republiki, Manuela Avilę Camacho.

Skąd ta niespodziewana dekoracja? Niewątpliwie wpływ na to miał Józef Retinger, zaufany gen. Sikorskiego i szara eminencja rządowych gabinetów. On to wpłynął na premiera, aby odwiedził Meksyk podczas podróży amerykańskiej i zapewne jego pomysłem było wyróżnienie prezydenta Camacho. Istotne, iż o zamiarze dekoracji meksykańskiego polityka premier poinformował Radę Ministrów, ale nie prosił nawet o stosowną uchwałę. Jedynym efektem podróży meksykańskiej i dekoracji było uzgodnienie przyjęcia przez Meksyk pięciu tysięcy uchodźców i sierot polskich.

Zakończenie II wojny światowej i uwarunkowania polityczne doprowadziły do osamotnienia Polski na are-

nie międzynarodowej. Rządowi Polskiemu na Uchodźstwie cofnięto uznanie. Prezydent RP Władysław Raczkiewicz, rząd wraz ze swoją administracją oraz olbrzymie Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie pozostały na emigracji. 6 czerwca 1947 r. zmarł prezydent Władysław Raczkiewicz. Jego funkcję objął tego samego dnia August Zaleski składając 9 czerwca 1947 r. przysięgę.

Nowy prezydent Rzeczypospolitej Polskiej na Uchodźstwie od młodych lat związany był z dyplomacją. Po zamachu stanu w maju 1926 r. był ministrem spraw zagranicznych. Od tam zaczął się jego okres współpracy z marszałkiem Piłsudskim. Był senatorem z ramienia BBWR nie angażując się w rozgrywki polityczne. Podczas działań wojennych 1939 r. kierował ewakuacją Banku Handlowego. Był też brany pod uwagę jako kandydat na opuszczony przez Mościckiego urząd prezydenta. Został ministrem spraw zagranicznych w rządzie gen. Sikorskiego. Po konflikcie z Sikorskim został jednym z najbliższych współpracowników prezydenta Raczkiewicza. On też przejął po Raczkiewiczu urząd prezydenta RP na Uchodźstwie. Został jednocześnie V Wielkim Mistrzem Orderu Orła Białego.

Zgodnie z ustawą z 4 lutego 1921 r. każdy prezydent RP z urzędu był Wielkim Mistrzem Orderu i przewodniczył Kapitułce Orderu Orła Białego. W okresie działalności emigracyjnej byli nimi kolejno: August Zaleski do 7 kwietnia 1972 r.; dr Stanisław Ostrowski od 9 kwietnia 1972 r. do 24 marca 1979 r. – VI Wielki Mistrz Orderu; Edward Raczyński od 8 kwietnia 1979 r. do 8 kwietnia 1986 r. – VII Wielki Mistrz Orderu; Kazimierz Sabbat od 8 kwietnia 1986 r. do 19

Kazimierz Sabbat prezydent RP na Uchodźstwie z insygniami Orderu Orła Białego
The president of RP in Exile Kazimierz Sabbat with the insignia of the Order of the White Eagle

lipca 1989 r. – VIII Wielki Mistrz Orderu oraz Ryszard Kaczorowski do 21 grudnia 1990 r. – IX Wielki Mistrz Orderu.

Nie oznacza to, iż w okresie działalności Urzędu Prezydenta i Rządu na Uchodźstwie nie było dekoracji wybitnych obywateli Polski i cudzoziemców Orderem Orła Białego.

Pierwszą dekoracją Polaka na emigracji insygniami Orderu Orła Białego było pośmiertne wyróżnienie prezesa Rady Ministrów Tadeusza Tomaszewskiego. Zmarł on nagle w czasie sprawowania swego urzędu. 11 sierpnia 1950 r. prezydent August Zaleski powiadomił p.o. premiera, gen. dr. Romana Odzierżyńskiego, o zamiarze uhonorowania ś.p. Tadeusza Tomaszewskiego i poprosił o wniesienie odpowiedniego wniosku na ob-

Pogrzeb gen. Władysława Sikorskiego. Gen. Józef Haller ze wstęgą i gwiazdą Orderu Orła Białego
The funeral of general Władysław Sikorski. General Józef Haller with the Sash and the Star of the Order of the White Eagle

radę Rady Ministrów. Jeszcze tego samego dnia wniosek został uchwalony, a prezydent Zaleski wydał zarządzenie o nadaniu Orderu Orła Białego. Przyznano go „w uznaniu wielkich zasług położonych dla Rzeczypospolitej Polskiej”. Prezydent RP na Uchodźstwie dekorował trumnę zmarłego w Kościele Polskim Św. Andrzeja Boboli podczas pogrzebu 16 sierpnia 1950 r.

Inną dekoracją dokonaną przez prezydenta Zaleskiego było wyróżnienie Eustachego Sapięhy, który był następcą prezydenta od 3 września 1954 r. do 21 sierpnia 1959 r. Order Orła Białego został mu nadany zarządzeniem z 7 sierpnia 1959 r.

Również pośmiertną dekoracją było przyznanie orderu gen. broni Michałowi Tokarzewskiemu-Karaszewiczowi. Zmarł on nagłe pełniąc urząd Generalnego Inspektora Sił Zbrojnych. Zarządzeniem prezydenta Zaleskiego z 23 maja 1964 r. zaliczony został w poczet kawalerów Orderu Orła Białego.

Ostatnia dekoracja Polaka na emigracji miała miejsce w 1990 r. Prezydent RP na Uchodźstwie Ryszard Kaczorowski nadał order kardynałowi Władysławowi Rubinowi. Opublikowany w „Dzienniku Ustaw” komunikat stwierdzał: „W uznaniu wybitnych zasług położonych dla dobra Rzeczypospolitej Polskiej dekretem z dnia 10 października 1990 roku Pan Prezydent zaliczył Jego Eminencję Władysława Kardynała Rubinę w poczet Kawalerów Orderu Orła Białego nadając Mu odznaki tego orderu”.

Należy przy tym pamiętać, iż na emigracji dekorowano nie tylko Polaków, ale także cudzoziemców. Należy zdawać sobie sprawę jak trudno było tego dokonać skoro de facto nie uznawano prezydenta i Rządu Polskiego

na Uchodźstwie. Nie chciano przy tym szafować orderem, aby nie wytworzyć atmosfery urągającej powagi instytucji orderu, jednego z najstarszych i najbardziej poważanych symboli Rzeczypospolitej.

Dekoracje powojenne cudzoziemców były sporadyczne choć nie wolne też od sporów o właściwą formułę dekoracji. W 1947 roku pod koniec życia prezydenta Władysława Raczkiewicza, minister spraw zagranicznych Adam Tarnowski przedłożył wniosek o nadanie orderu prezydentowi Republiki Libanu, szejkowi Bechara el Khoury. Podkreślano jego wielki autorytet moralny na Bliskim Wschodzie i uznanie całego społeczeństwa w Libanie. Szczególnie uwypuklano pomoc dla Polaków przebywających na Bliskim Wschodzie – dostęp do wyższych uczelni w Bejrucie i jego postawę podczas likwidacji pod naciskiem sowieckim polskich ośrodków w Iranie. Osobiście interesował się losem Polaków i zatrudnieniem ich „w libańskiej służbie państwowej i młodym miejscowym przemyśle”. Głównym motywem nadania orderu, jak pisano we wniosku, było: „W momencie cofnięcia uznania legalnemu Rządowi RP przez Mocarstwa Zachodnie, Prezydent El Khoury osobiście zaangażował się w tej sprawie i pomimo nacisków anglo-amerykańskich spowodował, że Liban, jako jedyne państwo na Bliskim i Środkowym Wschodzie, uznaje nadal, do dnia dzisiejszego Rząd Rzeczypospolitej”. Prezydent Władysław Raczkiewicz nadał 17 października 1946 r. szejkowi Bechara el Khoury insygnia Orderu Orła Białego.

W rok później Order Orła Białego otrzymał w Londynie emir Abdul Ilah, następca tronu i regent Iraku.

*Na podstawie art. 5 ustawy
z dnia 4 lutego 1921 roku*

o ustanowieniu

ORDERU ORŁA BIAŁEGO

Pan RYSZARD KACZOROWSKI
*od objęcia w dniu 19 lipca 1989 roku
urzędu*

PREZYDENTA

RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

został zaliczony w poczet

KAWALERÓW ORDERU

ORŁA BIAŁEGO

Stwierdzam zgodność z ustawą z dnia 4 lutego 1921 roku

o ustanowieniu

ORDERU ORŁA BIAŁEGO

/Dz. U.R.P. Nr 24 z dnia 15 marca 1921 roku, poz. 136/

*Szef Kancelarii Cywilnej
Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej*

Bohdan Wendorff

Patent Orderu Orła Białego Wielkiego Mistrza Orderu, prezydenta RP Ryszarda Kaczorowskiego
The Great Master of the Order, president Ryszard Kaczorowski's Warrant for the Order of the
White Eagle

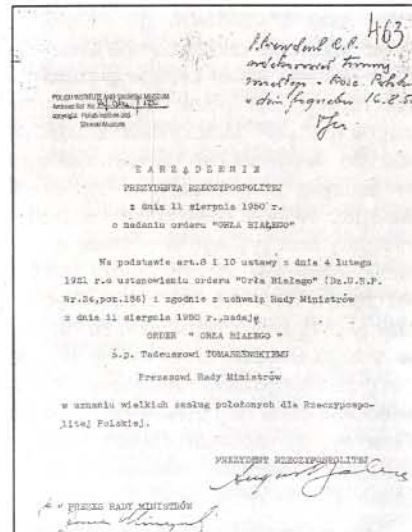

Ryszard Kaczorowski z krzyżem i gwiazdą Orderu Orła Białego
Ryszard Kaczorowski with the Cross and the Star of the Order of the White Eagle

Wniosek na posiedzenie Rady Ministrów przygotował Tadeusz Gwiazdoski. Podkreślano życzliwość regenta Iraku dla sprawy polskiej w czasie wojny. Dzięki jego poparciu Armia Polska w Iraku uzyskała status eksterytorialności, co ułatwiało organizację i szkolenie oddziałów. Emir Abdul Ilah wspomagał polskie akcje kulturalno-oświatowe. Życzliwość regenta i rządu irackiego oraz jego przyjazne ustosunkowanie się „wpłynęło dodatnio na wytworzenie również w innych krajach arabskich przychylnych dla nas nastrojów zarówno wobec żołnierzy jak i uchodźstwa polskiego”. Podkreślano duży wpływ emira na społeczność arabską na Bliskim i Środkowym Wschodzie oraz jego chłodny stosunek do Związku Sowieckiego.

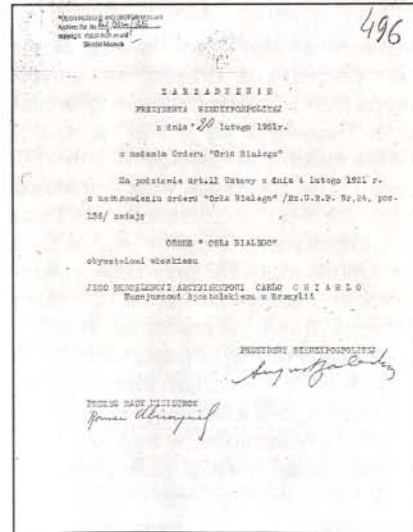
Pamiętano przy tym o wielu rodakach przebywających nadal w Iraku i korzystających z opieki Bagdadu. Przewidywano iż w przyszłości przez Irak być może „prześląkac” będą grupy uchodźców polskich z Rosji. Kontakt z emirem przebywającym w Londynie nawiązał wówczas gen. Władysław Anders i on to spowodował przygotowanie wniosku orderowego.

Prezydent August Zaleski przychylił się do decyzji Rady Ministrów i 20 października 1947 r. podpisał zarządzenie nadające Order Orła Białego emirowi Abdul Ilahowi, następcy tronu i regentowi Iraku. Aktu dekoracji dokonał 25 października 1947 r. gen. Anders w londyńskim hotelu „Claridges”. W ceremonii udział też brali: były charge d'affaires w Bagdadzie Henryk

Akt nadania (pośmiertnie) Orderu Orła Białego Tadeuszowi Tomaszewskiemu, premierowi Rządu Polskiego w Londynie, rok 1950

A certificate of the award (posthumously) Tadeusz Tomaszewski, Prime Minister of the Polish Government in London, the White Eagle Order, in 1950

Akt nadania Orderu Orła Białego abp. Carlo Chiarlo, nuncjuszowi apostolskiemu w Brazylii, rok 1951

A certificate of the award archbishop Carlo Chiarlo, apostolic nuncio in Brazil, the White Eagle Order, in 1951

	Polacy	Cudzoziemcy	Ogółem
August II Mocny (1705-1733)	26	24	50
August III Sas (1733-1763)	222	113	335
Stanisław August (1764-1795)	427	124	551
Księstwo Warszawskie (1807-1815)	9	2	11
Królestwo Polskie (1815-1831)	25	46	71
II Rzeczpospolita (1921-1939)	24	88	112
Władze RP na Uchodźstwie (1939-1990)	12	4	16
III Rzeczpospolita (1992-1994)	15	8	23
Razem:	760	409	1169

Maiholm, kpt. Ludwik Łubieński oraz mjr Sebdi adiutant regenta. Po deko-racji i krótkiej prywatnej rozmowie emir Abdul Illah podziękował prezydentowi za order i życzył gen. Andersowi i żołnierzom polskim „rychłego powrotu do rzezywście niepodległej Polski”.

Ostatnia dekoracja cudzoziemca Orderem Orła Białego na emigracji miała miejsce w 1951 r. 20 lutego 1951 r. prezydent RP na Uchodźstwie podpisał zarządzenie o nadaniu Orderu Orła Białego włoskiemu arcybiskupowi, nuncjuszowi apostolskiemu w Brazylii, Carlo Chiarlo. Nie wiadomo wówczas ile problemów związanych być może z tą dekoracją.

Początek sprawy nadania orderu związany był z osobą biskupa polowego Wojska Polskiego, ks. Józefa Gawliny. Zwrócił się on bowiem w grudniu 1950 r. do prezydenta Zaleskiego z wnioskiem o odznaczenie nuncjusza w Brazylii, ks. arcybiskupa Carlo Chiarlo Orderem Orła Białego. Obawiano się jednak, iż ewentualna dekoracja „byłaby bez precedensu”. Rozpoczęto więc rutynowe negocjacje pomiędzy resortami Rządu na Uchodźstwie. O opinię poproszono też ambasadora RP przy Stolicy Apostolskiej, Kazimierza Papeé. Chodziło przecież o najwyższy order Rzeczypospolitej Polskiej. Ambasador Polski przy Kwirynale poparł ideę dekoracji włoskiego duchownego, zaznaczał jednak, iż należałoby „w wypadku tego odznaczenia znaleźć specjalną formułę, która podkreślając wyjątkowość jego nadania uniemożliwiałaby wytworzenie w tej mierze precedensu”.

Mimo formalnego nadania orderu nuncjuszowi sprawa jego wręczenia ciągnęła się ponad pół roku. Oznaki orderu zakupiono w londyńskiej firmie Spink and Son i za pośrednictwem ks.

prałata Gogolińskiego-Elston wysłano do Rzymu. Zamierzano wręczyć order w dniu święta 3 Maja. Aktu dekoracji dokonać miał polski poseł w Brazylii Tadeusz Skowroński. Oznaki orderu znajdowały się w Watykanie, zaś co do formy patentu orderowego trwały wciąż spory proceduralne.

Głównym problemem stało się jednak dostarczenie insygniów orderowych do Rio de Janeiro. Przyjęto ostatecznie datę 15 sierpnia. Niestety polityka wpłynęła na dalszy bieg wydarzeń. Stosunki pomiędzy Brazylią a „reżimem warszawskim” były wówczas brzdzo napięte. Obawiano się więc iż dekoracja nuncjusza może jeszcze pogorszyć istniejący stan rzeczy. Doszło więc do sytuacji dosyć paradoksalnej. Osoba dekorowana otrzymała order, a nie odebrała zaś patentu orderowego. Ostatnia więc dekoracja cudzoziemca Orderem Orła Białego miała przebieg zupełnie nietypowy. Jak pisał minister spraw zagranicznych Mieczysław Sokółowski do ambasadora Skowrońskiego w Brazylii: „nie należy w tej chwili nalegać wobec Nuncjusza na podanie daty uroczystego wręczenia-dekoracji, jeżeli mu to z tych czy innych względów jest nie na rękę. Wycho-dzimy przy tym z założenia, że nie należy tego uważać za odmowę przyjęcia przez niego dekoracji skoro nie powiadomił on w tym sensie Ks. Biskupa Gawliny, za pośrednictwem którego insygnia zostały mu przekazane, i tych ostatnich nie zwrócił, tylko chęć unikięcia przez Nuncjusza w obecnym momencie nadania sprawie szerszego rozgłosu”.

Drobnym epizodem w dziejach Orderu Orła Białego było uznanie tego wyróżnienia przez PKWN w 1944 r. Nowa władza sprawująca rządy w Pol-

sce z ramienia Związku Sowieckiego dekretem z 22 grudnia 1944 r. zatwierdziła jako najwyższe wyróżnienie w Polsce Order Orła Białego. Zlikwidowano jednocześnie instytucję kapituły. Faktem jest iż orderu tego jednak nie nadawano, choć proponowano nadanie Orderu Orła Białego przywódcy ZSRR, Józefowi Stalinowi.

Nowa ustawa orderowa z 1960 r. uchwalona przez sejm PRL pominęła Order Orła Białego. Tak więc w Polsce Ludowej order nie został de facto zlikwidowany, ale też oficjalnie nie istniał. Jego istnienie zawdzięczamy wyłącznie polskiej emigracji politycznej na Zachodzie.

Wraz z przekazaniem insygniów prezydenta 22 grudnia 1990 r. na Zamku Królewskim w Warszawie, zachowano faktyczną ciągłość historyczną orderu. Wybrany w demokratycznych wyborach prezydent Lech Wałęsa stał się Wielkim Mistrzem Orderu.

Wraz z nową ustawą orderową z października 1992 r. Order Orła Białego stał się najwyższym orderem Rzeczypospolitej. W myśl ustawy, order „nadawany jest za znamienite zasługi

zarówno cywilne, jak i wojskowe, położone w czasie pokoju lub wojny, dla chwały i pożytku Rzeczypospolitej Polskiej”.

W marcu 1993 r. powołano Tymczasową Radę Orderu. W jej skład powołano marszałka sejmu – jako przewodniczącego, marszałka senatu i premiera. Sprowadzono też z londyńskiej firmy Spink and Son cztery egzemplarze krzyży orderowych.

W III Rzeczypospolitej nadano dwadzieścia trzy insygnia Orderu Orła Białego. Kawalerami tego najwyższego polskiego orderu zostali: papież Jan Paweł II (3 maja 1993 r.), król Szwecji Karol XVI Gustaw (16 września 1993 r.), prezydent Czech Vaclav Havel (18 października 1993 r.), prezydent Finlandii Mauno Henrik Koivisto (25 października 1993 r.), prezydent Turcji Suleyman Demirel (28 października 1993 r.), Witold Lutosławski (14 stycznia 1994 r.) oraz gen. Stanisław Maczek (14 stycznia 1994 r.).

W dniu 3 maja 1994 r. nowymi polskimi kawalerami Orderu Orła Białego zostali: Adam Bień, Aleksander Gieysztor, Czesław Miłosz, Zofia Mo-

rawska, Jan Nowak-Jeziorański, Stanisław Stomma, Jerzy Turowicz oraz pośmiertnie – kardynał Stefan Wyszyński. Udekorowano także kolejnych cudzoziemców – prezydenta Węgier Arpoda Göncza (17 marca 1994 r.), królową Holandii księżnę Orange-Nassari Beatrix (29 września 1994 r.), króla Norwegii Haralda V (9 marca 1995) i Małgorzatę II kró-

BIBLIOGRAFIA SELEKTYWNA

Krzysztof Barbarski, Orders and decorations of the Republic of Poland 1939-1989, (w:) Polonia Restituta, London 1989

Feliks Bentkowski, O nagrodach i znakach honorowych w Polsce od najdawniejszych czasów do 1835 r., „Przegląd Poznański”, 1865, t. XXV, z. 4

Krzysztof Filipow, Falerystyka polska XVII-XIX w., Białystok 1994

Krzysztof Filipow, Na piersi czarnego orła. Cesarsko-królewski order Imperium Rosyjskiego, „Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska”, Białystok 1992, nr 6

Krzysztof Filipow, Order Orła Białego, (w:) *Juliusz L. Englert, Grzegorz Nowik, Józef Piłsudski*. Komendant-Naczelnik Państwa, Pierwszy Marszałek Polski, London 1991

Krzysztof Filipow, The Origin of the Order of the White Eagle in Poland, „Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska”, Białystok 1989, nr 3

lową Danii (19 kwietnia 1995).

W dniu 3 maja 1995 r. Order Orła Białego nadano kolejnym Polakom: Stanisławowi Broniewskiemu – „Orszy”, Janowi Karaskiemu, Janowi Zamoyskiemu, Barbarze Skardze.

Insygnia orderowe dla nowych dekoracji wykonała zgodnie z wzorem przedwojennym Mennica Państwowa w Warszawie.

Romuald Kamiński, Z historii Orderu Orła Białego, „Kolekcjoner Polski” 1977, nr 2

Aleksander A. Kuźniecowa, Ordiena i medali Rosji, Moskwa 1985

Stanisław Łoza, Historia Orderu Orła Białego, Warszawa 1922

Stanisław Łoza, Order Orła Białego, Warszawa 1939

Zbigniew Puchalski, Order Orła Białego, „Akcent”, Lublin 1988, R. 9, nr 1

Zbigniew Puchalski, Ireneusz Wojciechowski, Ordery i odznaczenia polskie i ich kawalerowie, Warszawa 1987

Edwin Rozenkranz, Order Orła Białego, „Pomorze”, Gdańsk 1989, nr 2

Henryk Sadowski, Ordery i oznaki zaszczytne w Polsce, t. I-II, Warszawa 1904-1907

Sergiej R. Serkow, Ordiena Białego Orła „Virtuti Militari”. Siatogo Jioana Jemsalimskogo, „Wojenno-istoričeskij Žurnal” 1990, nr 7

RECAPITULATION

The Order of the White Eagle is the oldest and the most outstanding Rzeczpospolita Polska's order. It was established by king August II the Strong in 1705. At that time, it was given in the shape of a medal. Not before 1713 was it given in the shape of a golden cross covered with red enamel and a white eagle on it. The Cross was hung up on a blue sash. An embroidered silver Star with the motto of the Order, "Pro fide, rege et lege", was worn next to the Cross sign, on the left side of the breast.

During the reign of the Wettyns, the Order signs and stars were made in jeweller's shops and often adorned richly with diamonds. The Order of the White Eagle was among the most admired decorations in Europe. August II the Strong conferred about 50 Orders and his successor, August III the Saxon, conferred 335 Orders.

During Stanisław August's reign, the signs of the Order were changed. On the reverse, the name of the Holy Virgin, "Maria", was placed instead of Saxon swords, cross and initials. The Order was deprived of diamonds and the eagle was given a new shape. The Stars of the medals were embroidered. The Chain of the Order of the White Eagle, preserved until nowadays, was also made. Stanisław August conferred 551 Orders before the partitions of Rzeczpospolita.

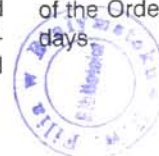
The Order of the White Eagle was restored by the Constitution of The Duchy of Warsaw in 1807. Only 11 Orders were conferred during the short period of The Duchy existence. The appearance of the decoration was changed a little.

The Order of the White Eagle was kept after the creation of The Kingdom of Poland in 1815. It was not changed. The Stars of the decoration were made of medal. 71 people were decorated with the Order in The Kingdom of Poland.

After the collapse of The November Insurrection in 1831, the Order of the White Eagle was included in the system of Russian orders. Its appearance was changed very much. The Order was deprived of its Polish, national character.

The Order of the White Eagle was reintroduced on 4th February 1921 by the resolution of RP Sejm. In accordance with tradition, the Order was not divided into classes. By virtue of his office, State Commander-In-Chief Józef Piłsudski became the first Great Master. This post was held by every president of Rzeczpospolita. The matters of the Order were administered by the Chapter. The signs of the Order consisted of the Cross, the Star, the Sash and the Chain for the Great Master. 112 Orders were conferred in II Rzeczpospolita. The most of the orders were given to foreigners.

During World War II, Polish Government in Exile continued conferring the Orders of the White Eagle. 16 Orders were given from 1939 to 1990. Together with passing of the insignia of authority by the President of RP in Exile, the Order of the White Eagle was included in the new system of orders in III Rzeczpospolita. There are 8 knights of the Order of the White Eagle nowadays.

231954

Opracowanie graficzne
TADEUSZ GAJL

Teksty w języku angielskim
BEATA LEWKOWICZ

Zdjęcia:
MIROSŁAW CIUNOWICZ, MACIEJ CIUNOWICZ,
ANDRZEJ CIULKIN, archiwum Autora,
Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie

Redakcja i korekta
MAREK ŁAWNICKI

Niniejszą monografię wykonano przy pomocy finansowej Mennicy Państwowej S.A. w Warszawie

© Copyright by Wydawnictwo „Łuk” 1995

ISBN 83-95183-17-5

Wydawnictwo „Łuk” spółka z o.o., Białystok 1995
Wydanie pierwsze. Ark. wyd. 5; ark. druk. 4
Skład: Stanisław Żukowski
Druk i oprawa: Studencka Spółdzielnia Pracy „Podlaska” w Białymstoku